Hanuman Shikshan Prasarak Mandal, Sonpeth's

Late Ramesh Warpudkar Arts, Commerce & Science College, Sonpeth. Dist. Parbhani 431516.

NAAC Accredited with Grade-B

(Affiliated to: Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded)
Ph. (02453) 240 142 Fax. (02453)240 142 Principal: 09423 779 000
Web: www.warpudkarcollege.com Email:lrwcsonpeth@gmail.com

Shri. P.R. Kadam President Dr. V.D. Satpute Principal

EXTENSION ACTIVITY

Writing in News Papers by Faculty

Our Faculties Believe that they have Social Responsibility and therefore they always involve in the activities in interest of the Society. Some faculties write Articles in Newspapers on Values, Current Issues, Ethics, Contribution of national Heroes, social reformers, political, religious, social reformers, literary criticism etc.

One of our faculty members **Dr. Vitthal Jaybhaye** writing articles in various daily Marathi News Papers from Maharashtra such as Loksatta, Sakal, Punyanagari, Deshonnati, Adhunik Kesari, Godateer Samachar, Marathwada Sathi, Samrat, Someshwar Sathi, Prajapatra etc. From last two years, his weekly Tukaram Niti regarding the practical application of the Abhangas of Sant Tukarama is noteworthy and appreciated throughout the Varkari sphere of Maharashtra.

अतुल्य महाराष्ट्र

गुरु हा धैर्याचा डोंगरु | कदाकाळी डळमळेना||

जारना तमें उत्तेष्ठ जाने अलेकिक कर्मकोच्या स्टाप्यने सूर्विचे स्थ देवन सीटात केयात पूर्व करण्यांच्य काका राहें, तर त्या प्रश्तामधी ताकी इतने उद्धावेश कामानेत त्यांच्या जातृत कटा अस्ति परावारों प्रयोग प्रतिक निर्मात करते? इतन वहा पूर्व हेव पूर्व वह पुरुपावर्तनः पुण्यं पुरस्कारण हे पृथ्यंच्या पुरस्कारणपेत्राती बात उत्तरी, वे जेबतारीन बात बात आणि साम नाम न्यापुर उत्तरी! प्यानेन कि बात, कुली विनोही पहल उत्तरावेत नरेनेन पुण्यंन आणि बोणन्यही पर्यस्त विराजनार असता तरे बातार्थी गुणन्य पाणी नामनक होती प्रातिको आक्रम विभाग बात देते वरं ? हा योज वर्ताच हान आहे. यमं तल पानवे े पूर जान शाम्यना प्रान्यका का राज का ? हा यह का कारण हमा ना है क्या राज राज्य, हमा ना मुख्यारी के प्राप्त का वार्डिय के एक के वार्डिय का प्राप्त का वार्डिय का प्राप्त का प्रा

कार उदारण विराहतक पुत्र करों! पुत्र मुचने राज्य बाटका! कु जारत्य निवामीतारितंत्व, सम्बन्ध आणि प्रसिद्ध सम्बन्धी मार्थ्यनंत्र कार सांत्र चीम मार्गक चारत्यका उत्तरेत करते. मार्गकात जमाराहर ते जानाचीर जीव कु पेटन जातेर, त्यातेन क्रमा कु म्हानेश वर्द नहीत, बुट्स जाति पोताताचे पातावाची प्राप्ता असी चाच्याची सामग्राच ही त्याच्या पीतावाच हीत असी. त्रिकेत त्याता हुसेक्साचे मात्रस्य प्रेस्ताचे, बुट्टेस्टरेटन नगर्नी सत्रा त्रेत हुन उस्तू त्रस्ती : याचे वर्ष बेहा उद्यालन मानाने मार क्रांसच्या अविष् त्यांचे मेदे बंधू मेर निवृत्येत्वयः । मेरे क्रांसच्या 'क्रोंकर्का' या उत्तरम

रेस क्षेत्र नरेत् । सक्षात्रपेनीकास्त् । प्लो विकृतिसम् । त्रश्यति से भी हुआ या क्षेत्रपति करतेन क्षेत्रकर, औ सेर, स्थानार, औ गरेश अपि जेंद्र केर्यु औ निवृत्तीतक योग कंटर करतार पुढे रोकर करतार. प्रमाणकारको अर्थ स्वयं नात नाई अति तत प्रतेषतीय हेव अपन्यात बीट पान उने दहन्याच्या ने कृषाते को बोदाने को बार्क पान बारे, बार दानु नरे, उनकेन बार कोणत कुट कोणना पानत पाटनाव इंदर्गन विकास आसात. जाएर महत्त्व की कांग्री पूर्वकरों प्र कुन्तर तिल कुंच है तक पढ़े स्वीत को स्वात का महत्त्व प्रीकार को का हा दोहा विद्युत कु विकासर को सुरुवानी कोमार करा असते (?) हा देश रिवार पूर्व विकास को सूनायों समझ कर असते (?) को सून उदार के कर पूर्व माने हैं कर, तो माने प्रावसित के प्रावस्थ्य अपने देश उसार माने कर असते, प्रावस्थ्ये कु अध्यान विकास प्रावस असतार मानुस्थ असेतांने कुतारा आक्रमण कीतारा अस्पनाताराम बाता रेटा मानेका होता मानको आहे। जीनावीत पूर्व करना असता कुतारामंत्रु हैं होत्ये अनुस्था बच्चा व्यक्तिय सामेक्स बुवारम् सामा। पुनेशा कुताराको कीता बालावा कोता (?) को असीवार हाले असी मानुस्थाने किता अस्पनार्थ कीता बीता विकास सामने सेताराम मुझारामें की संस्थान स्थापनार्थने पुरान्त्र जारेको जीवना नव मुचैरा इतत, आंधारची बाडीबुद् रा त्विन नविषया जायते । एवदेच नद्यों तर अवन जोत्रज तरियं करा । तेलें मुख क्राते या तरित । सिजता

कार्याक कर । अधीकावारी पात्र दूसर पा

एको अनुस्ता बदन हात्याची साथ से स्वर य देशाः, साम्बर्गना बीतनात विदर्शनी अपि equal where enteriors belon विका विश्वविकाले सामानं पुम्तवानि सामातानो निर्मात होते, देश प्रमूत वे क्तामकी अधिकात पुरुषी निर्मात गरंड असून, त्याच्या अध्यसनी प्रमाण देश तथाना जीवना । एको र्मका रक्षे का। तस दक्कर

अमे एक रा अर्थत अपने नावते गुर आणि त्याच्या वार्गवर्तनाकात आवजून पेतात, पापुने जावन मंत्र झांग्रेस्थर आपत्या गुरवानी बृतकता स्पक्त कराईना विक्रियात.

कराज्ञ । स्वाह्मात्रः, पुत्र हा सुकाश्च वार्षात्र्यं (त्यान्त्रः) व्यवस्थात्रः पुत्र हा पैत्रांचा संग्राह्मात्रकार्यः स्वयम्यात्रः । ही अञ्चन शक्तो केयाः केयाः शुरूप्या स्वाहीत् अणि अणित्रकारं स्था केते पात्रं अनुस्तेत्र्यं विकास स्वाहीत् या अर्थायत् कार्यकार्यः प्रधानाः सामृत्यः सोमनाही कार्यक्रम् असी, सर्वत्रमम्

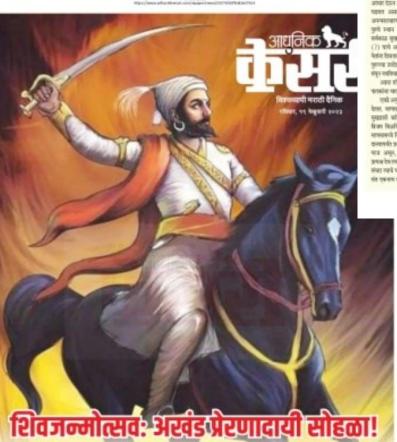
कारणात्र कार्यक्षा अपन्य कार्यक्षा पूर्वकात कृषिकेम्: पुरुषेको महेरला: त्युकः स्वकार् को प्रक यथः।। हा सरोक महत्या जातो आणि कार्यका आरंथ केता जाते. गुरु एका केव आणि त्याचे स्थान का महत्त्वाचे आहे ? कारण विकास बाता शोर्त सञ्चानिवाज़ीतनम् । विश्वकरम् गुणाः या स्वेतारसं

प्रसम्बद्धाः ॥ पुत्र विकास, यक्षता, विकास, काह्य, प्रस्तवा क्षणायी पुत्रांनी ओरप्रीय भारतेना अस्तरण कारणाने पुत्राच सम्मागी संपूर्व जीवन परिवर्तित कर तकारी, रम्पमुद्रीय प्रात्तकोष्टरमें स्त्र प्रात्तका सोगा दृष्टांत देवता, माणीनी जाणतेने गुरु धर्मिको। तेणे कृतकार्या होति।।तेसे मूळ मिकने सहिते। शतका परसमा संतरिती॥

> अधेकार देवता. पात्र अवस्थाने योत क्योंबरेंच प्रद्या परन्या स्वत्यात उपोत क्रांत आणि त्यांना त्यांने क्षेत्रम पुत्रा नवाह की. झाडात सह वेहा है इस क्ष्म कृतीय मा नवास कार्य आते त त्यांना मुस्ति वर्ष प्रकार करते, त्यांने नायां सावाय तीनार्थ तुम्ति संदा करा स्थान्य कारणे आर पुराष्ट्रा दासने प्राचात का मेहा ते हार पटा पुरारी ज बरूव सहा जाने अंदेर तर त्याचा पुरारी वर्ग पाठने तराहे, त्याच भागता आपन् सामय अस्ता जा राज्या पुत्राचा का पात्रा ता उपन्त राज्या प्रमान जामा जीवाम जीवारी कृति वांत्रा का सामय जीवामी जाम प्रमान जामा जीवाम अर्थित जीवाम का मान्या अस्ति क्षात्र प्रमान क्षात्र का अस्ति जो पुत्राचा मार्थित जीवाम कांत्र वांत्री प्रमान क्षात्र कांत्री पुत्रच अस्ति हृद्ध जून अर्थी अन्य साम्येत्रण आर्थी, विकर्तिकामा विकरीत प्रभा साम् अस्ति वर्षे प्रमान प्रमान कांत्रीय प्रमुप्त मानुस्त केंद्रविष्ट प्रभा राजी जारात्र नहीं, शिवालांनि शित्तः, जानुस्तरी, शिवालां, जेन, वास्तरण यादा अनुस्तर प्यापक्षा असेत ता मुख्या समीतर्गतासा बाहोही पर्याप नहीं, है आपाप सोहर्ग कवने परिस्ते अनुस्तरते आहे, ग्यासून्नीय तर त्यास पानक वर्ग साधा पुन्न सुर करण्याचे कारणी करा होता. तेव्हा खेवचार प्रकार कर राज्य पुत्त पूर्व करण्याचा वरण्या करणा हाता. उत्तर वारण्या किंदीरी बाता होता है. या पुत्रकर परित करित । पाण्याकीकार उत्तर वार्थ मुद्दा अण्यान पुत्रकर्षा आहेत. वार्व किंद्र पुत्रक, विकित्तिकार, आणि अग्य सामि मुद्दा पुत्राची सामुक्ति प्रकार विकार, वेशा, बाता अप्ताप्त अर्थ-विकारमध्य के बाता पुत्रकार करिता वारणा अर्था अर्थ पुत्रकारी आर पुत्रकीतिकार निकास मुद्रावा व्यक्त अस्य अस्य स्थाप कुर्वना प्रश्ना अस्य अस्य अस्य स्थाप स्थाप

भी,गाउसका शब्द (रीय: लेखक है स्वानुवाना,कार्या, लेगाक. प्रतिश्रम आहेत।

केसरी

The country of the co

• गुरुवार दि.११ जानेवारी २०२४

• पान २

माँ जिजाऊ व साविजीवाई फुले यांच्या जयंतीनिमत्त जिंतुर येथे रत्तदान शिविर

विक्षु-माँ साहेच विजाज य साविधीकाँ पुलो संच्या जर्थानियम किंतु कहरातील लक्ष्मी विजाजी सहराज नगरतील लक्ष्मी स्थान मंत्रा केंद्र, १४ जर्मचारी गोजी मक्ष्माज उत्त है दुखी तीन का बेवेज ध्या स्माद्रा जाती आचीज करण्यात आले आहे. संच्या शर्वत राजचा तुरचार निर्माण जाता आहे पंत्राची स्थान व्याच्या केंद्र केंद्र स्थान स्थान प्राच्या किंद्र मांच्या प्राच्या निर्माण जाता अंद्र पंत्राची समाच्या केंद्र केंद्र स्थान स्थान स्थान स्थान महत्यात प्राच्या निर्माण कार्य मांच्या केंद्र केंद्र स्थान स्यान स्थान स्थान

युगनिर्मात्या आईसाहेब आणि प्रज्ञावंत सुपुत्र

एका महान मानेची आणि एका देही-च्यान सुगुवाची अव्य करती पूर्णीवर्तांचा आईमावेच विवयक आणि आगांना सुगुव स्थापी विकेकानंद या दोन्ही महान विमुचीया वर्गते विभिन्न वात तत व्यापा हा अतिवाद अन्दर्शाची को आज पुत्रमु कांगा सुग्वी भारतमात्री विश्वित्तम हा चीरनपूर्ण दिख्या सराध्या अत्यक्ता अमलेका जिलाक आईमावेच हा इतिहालांगित सुग्यीका अमहेत ता त्यांच्या नंतर एक्वेलिकाच्या सत्यका जमलेले स्थापी विकेकानंत्र ह वर्गकाव्य-त्यकाल चार्च आहेत अधिकात अहेत. एका माने अस्यक सुर्वीत विवयती एकाचे राज्य स्थापना बरावी अस्य प्रचार विश्वीत पहले राज्य स्थापना बरावी अस्य प्रचार विश्वीत पहले मानो अस्य महान ते आल्या भारतीचारांची मोने अभिमानाराची पोहाचारेच्या दिख्यमा कर्तृत्याने आणि कुलंकावित पालन पोषणाच्या खळावर अनेकविया मुपुर्वांची प्रचार पालन पोषणाच्या खळावर अनेकविया मुपुर्वाची पालन पोषणाच्या खळावर अनेकविया मुपुर्वाची अव्यवादाता लावाची पालनाच्या प्रकारणाच्या स्थापना पालनाच्या अक्वा

क्रमंत्री शिवकंतराखे पुरान्त प्रश्नम् अपन्या स्वर्गायाः स्वराज्य अस्ते व्याप्ताना प्रश्नेष्ठ प्रस्ताना अस्ते स्वेत अस्त पुरान्ना विकास अस्ति स्वराज्य अस्ते स्वेत अस्त पुरान्ना विकास अस्ति स्वराज्य अस्ति स्वराज्य अस्ति स्वराज्य अस्ति स्वराज्य प्रश्ने स्वराज्य प्रश्ने स्वराज्य प्रश्ने स्वराज्य प्रश्ने स्वराज्य प्रश्ने स्वराज्य प्रश्ने स्वराज्य स्वराज्य

काज मोटा खडरर होता. गाडवांचा नांगर किनलेल्या पुण्याच्या भूमीत अवरागाड जातीतील मावव्यव्याचा माधीन मोन्याचा नांगर किरविष्याचा चाहकांचा आईसाहेबांची केली शुरू-पाडागी-पाडामी मालेब बाजकह लाभलेल्या मिश्रवांनी बनाच्या मोज्यव्या वर्षी तीरणा किह्न कामीत करून स्वाराच्याचे तीरण बांजले आणि नंतर मारो कहन पहिरोच नाहरी!

एकावर एक आक्रमणे, शह-कांट्रशहांनी जीवन व्यात-प्रमत होत असतांना तिवकांच्या पाढीती त्या खंबीरपणे उभे राहित्या। बुद्ध आणि व्यवहारकुञालनेने सूक्ष्म निश्चिण-पश्चिण-मार्गदर्शन करणाचे महत्वपूर्ण कार्य मांसाहेबांनी केले. विजापुर-मुपलसाज्ञाज्याती संपर्ध, अफजलबान प्रकाम, फलाळगडवा वेदा, पावनबिह लढाई, जाहिलोखान प्रकरण, मुलाबी लुट, पुरंदाबा ला, आहा प्रकार, मधलांशीबत तत्र, उमग्री-नेलीची लढाई आणि सकाती जिवबांचा राज्याभिषेक या सर्वाच घटना सर्वतायान्यांचे होतो टिपवन टाकमान्य आहेत आणि या पाठीमाने खंबीर मार्गदर्शन कुणाये असेल? तर ते मातोशी जिज्ञाकंपे! जिज्ञाकंनी फेक्क बराज्यच उमे केले नाही ता आपल्या मुतां प्रबंद आव्यविद्यास आणि संपर्व करण्याची जिट निर्याण केली! ग्राज्यती शिवकांनी केलेले कार्य हे केवध शकीचे कार्य नसून त्यामागे प्रचंद बुद्धिचातुर्वे होते हे लक्षात प्याचे लागेल. जात-धर्म-पंथ वाचा संकृष्टित विवार कथी कुणाला शिवला नाही, समान्वातील समान्व आणि शिवका समन मनून लगान्वाली कांचले माना विज्ञाजनी मोड्या घेलेद्रस्यने केली आणि परापरांत जान्नरूप आत्मविद्यास पेरण्याचे महत्त्वार्ष केले! वाचाय परिणय महत्तवे लोक स्वराज्यासाठी स्वतःचा त्रीय द्यापला तयार झाले! त्रीया महत्ता, शिया करिएरंसरख्या अनेकांनी इसत बलिदान दिले आणि त्यावर 'बहत्वर हिताव' शिवबांनी आपत्या राजपुद्रेसह स्वतेषे मराठी स्वराज्य संस्थापित केले! त्रलेच आज एक देदिन्यमान व्यक्तिमत्व, तेजीवय ब्रह्मवर्ष, अमोप वाणी आणि ज्ञान-प्वान-साधनेने ओन्द्रोत लेखणीच्या सामध्यीक क्याला आपनी ओळख निर्माण करणारे केंद्र नाथ इत स्हणजेब स्वामी

मनुष्यजन्म मुक्त करा आणि आपले ध्येष्य माध्य संदेशवेश धांच रका! हे स्वामीतीचे तबद मत्याव स्वापासून ते साम वर्षाच्या सप्पमाने जीवता अधिकारणवाताखे आहेत! दुक्कांमधी दिव्य कुर्तिक देत्रवाते, हेट्टियान-विद्वाट्यम् व्यक्तिस्य, आधाः भागे वस्त्र, मेट्टियान-विद्वाट्यम् व्यक्तिस्य, आधाः भागे वस्त्र, मेट्टियान-विद्वाट्यम् वर्गाच्याव्यक्तं, स्वाप्ताः देव्यक्ताची त्रतीती! अल्पायुष्यात नगम्य व्याख्यावे, प्रवंद लेखन सामून अप्याय्य-विद्याः और भागतीय द्वारं के विचा विश्व अल्याय्य-विद्याः और भागतीय द्वारं साम्त्री विश्वमान्य हो स्वयंगा असे प्रतिगाद्व-प्रवंद कार्यावेशीय भागताच्या त्राम मुद्रतिया प्रवाद्ये देव्याची विश्वमान्य हे क्ष्याच्याव्यक्तं च्याव्यक्तं स्वाप्तिः विद्याची त्रारीतिक, मात्रीवक आणि आन्यिक विद्याची त्रारीतिक, मात्रीवक आणि आन्यिक विद्याची त्रारीतिक, मात्रीवक आणि आन्यिक विद्याची त्रारीतिक, मात्रीवक आणि आन्यिक-वर्गाय्यक्तं पाहिते, मन-बुद्धी विव्यक्तित्र होत्यन विद्याची प्रतादीतिक विद्याची व्यक्तिस्य होते विद्याची त्राराविक आणि शिक्षण गरवेचे आहे. शिक्षक-विद्याची संबंध दृह अमाने. शिक्षक अत्यंत महत्वपूर्ण पटक असून ते आनंदी-सहिष्णु-प्रज्ञावंत-निर्वसनी असावा, त्याचा बंबकीय प्रभाव आपल्या विद्यार्थ्यांचा वित्य गरील देशाच्या अधिक प्रशतीसाठी तंत्रशिक्षण आवश्यक आहे. शिक्षणातून जीवनात संदर्ष करण्याची वृत्ती जोपासली जावी. असे मीतिक विचार स्वामीजीनी प्रतिपादन केले. संपूर्ण जीवन केवळ आणि केवळ देशोल्यानासाठी अर्थन केले. स्वामीजीचे जीवन सर्वोसाठी आदर्ग, निन्य मर्गदर्शक आहे।आज एका मारेची आणि मुसुजाची जवंती साजी करतांना केवळ पुणकार पालून, चेंदन करून चालगार नाही. आजही काळ तेळाडाच खडतर आहे! नचनवी आव्हाने आपन्यासमोर आ बासून उभी आहेत. पैशापायी मानूम आयले सर्वाय हरपूर बसला आहे. आज शांत क्रोप लागत नाही! सोबाईल संयाच्या राक्षमाने धरदार गिळंबृत केलेय! गर्टीत सुद्धा माण्स वेडयासस्यात्या त्या त्यहयासीया खेळतीय! एकटाय त्रसतीयः सगळीकदे येदेच येदेः हे चित्र प्रतामयंकर आहे! तेंच्हा आपत्या आदर्शाच्या जवंतीदिनी आपल्याला कादीवरी संकल्प कराये लावतील मोबर्जनपासून द्य राह्न परापरांत ग्रंथ बाचन कराये लागेल, सकाळ-सायकाल मोबाईल बंद देवन विश्वशांतीसाठी प्रार्थना म्हणाची लागेल! निरोगी-आनंदी जीवनासाठी सर्वांनाच व्याचाय-योगा-प्राणायाम-ध्यान बनावेच लागेल! मोबाईल ऐसरी वैदानावर खेळ खेळाचे लागतील. यून्य शिक्षण धरावरांत श्वकाने लागेल. माणसामाणमात मुमंबाद वादवाबा लागेल. असे झाल्यास परापरांत जिजाऊ आणि त्यानंतर तिबराय आणि स्वामी विवेकानंद वांच्यासाखे सुपुत्र जन्माला वेतील, अन्वधा आणश्ची एक जपंतीचा इब्बेंट, बागा

प्रा.डॉ.विञ्चल खंडूजी जावभाये के. स्पेज वरपूडकर महाविद्यालय सोजयेड कि. प्रभावी (महाग्रह) मो.९१५८०६४०६८

12 Jan 2024 - Page 2 | www.prabhawatinagari.com Powered by softisky | 9764331134

Dr. V. K. Jaybhaye Written 100s of Articles on Ther Social Reformers

प्रा. डॉ. विठ्ठल जायभाये संपर्क क्र. 9158064068

पृथक मी सांगों किती। धर्म नीती सकळां॥

आधुनिक केसरी 🦮

सकाळपासून ते सायंकाळपर्यंत स्वतःचे जीवन वाचा. एक दिवस तरी स्वतःचे संपूर्ण अवलोकन करा. आज आपण धावतोय, पळतोय कुणासाठी? काही वेळ शांत, निवांत एकांतात बसा आणि स्वतःला काही महत्वाचे प्रश्न विचारा. आपण सगळे जण मिडीयावर, समाजात, आपल्या कार्यक्षेत्रात सतत कार्यमग्र असतो. निश्चितच ही आनंदाची, अभिमानाची बाब आहे. हे करत असतांना आपली दिनचर्या काय आहे? पहाटे जाग्ल्यापासून ते शेवटी सायंकाळी पाठ टेकेपर्यंत आपण काय काय केले? दिवसभर काय काय करत आहोत? याचा एकदिवस आढावा घ्या आणि काही महत्वाचे प्रश्न स्वतःला विचारा. यात मी माझ्यासाठी, मन-बुद्धी-शांती-निरोग-आनंदासाठी काय काय करतोय?

दिवसभरात कितीवेळा मी आनंदी आहे? कितीवेळा चिडचिड करतोय? यातन मला आणि माझ्या भोवतालच्या गोर्ध्यना लाभ किती आणि हुनी किती होते आहे ? एकदिवस याची टक्केवारी काढाच. त्यात जर नको असलेल्या बाबींचे प्रमाण जास्त असेल तर स्वतःवर काम करा. स्वतःला वेळ द्यायला सुरुवात करा. तुमचे अनमोल शरीर आणि आरोग्य तुमच्या हातातून निसटते आहे हे लक्षात घ्या. आज आपण आपल्या दैनिक कामात अनेकवेळा त्या कामाचा परिणाम आपल्यावर करून घेतो, निश्चितच हे योग्य नाही. आपले काम वेगळे आणि ते काम बाजुला झाले की: आपले जीवन वेगळे, याचा ताळमेळ लावतांना आपल्याला जमले पाहिजे. हे करण्यासाठी आपले दैनिक काम करतांना सहज आणि प्रेमाने करून घ्यावे आणि करावे. याचे दोन्ही बाजंनी दरगामी आणि मलगामी चांगले परिणाम जाणव लागतील. प्रेमाने जग जिंकता येते, युद्धाने सर्व संपते! जीवनाचे वैश्विक सत्य समजून-उमजून घेतांना आपल्याला कार्य आणि जीवन याचा योग प्रमाणात कार्यकारणभाव जळवता आला पाहिजे. यासाठी आठवड्यात आपण स्वतःला आपल्या नित्य कामाव्यतिरिक्त एकाद्यातरी वेगळ्या कार्याला जसे की जंगल किंवा शेतात मनसोक्त भटकंती करणे, कविता करणे, एखादा ग्रंथ वाचणे, एखादा विषय घेऊन त्यावर चिंतन लिहिणे, झाडे लावणे, फुले गोळा करणे, दूरच्या मित्र अथवा नातेवाईकांना भेटायला जाणे इत्यादी केले तर सोमवारी किंवा आपल्या साप्ताहिक सुट्टीच्या दुसऱ्यादिवशी मोठ्या जोमाने, उर्जेने आपण पुन्हा कामाला लागू. त्यातून आपले आरोग्य आणि आपले नैमित्तिक काम चांगले होईल. सुट्टी म्हणजे हे करणे होय! सुट्टी मस्त एन्जॉय करण्यासाठी, जीवनाचा मनसोक्त आनंद लुटण्यासाठीच असते! आजकाल माणसं सुट्टीचा अर्थ विसरत आहेत. त्याच्या जोडीला एखादा तत्वज्ञ चिंतनशील लेखक, कवी वाचला पाहिजे. सहज उपलब्ध जगद्गुरू तुकोबांचा गाथा आणि त्यातील

पृथक मी सांगों किती। धर्म नीती सकळां ॥१॥ अवधियांचा एक ठाव। शुद्ध भाव विठ्ठलीं ॥धू.॥ क्षराअक्षराचा भाग। करा लाग पंढरीये ॥१॥ तुका म्हणे आगमींचे। मिथलें साचे नवनीत ॥३॥ (१२१६) हे अनमील अभंग आपत्याला नित्य वात्यावर ठेवतात, योग्य दिशेने वाटचाल करण्यास प्रोत्साहित करतात. तुकोबा मोठे चमक्कारिक चिंतक होते. त्यांना त्यांचा भोवताल सत्तत अस्वस्थ करत होता. आपला संसार, आपली माणसं आणि त्याला जोडून आपली भक्ती आणि परमार्थी या सवींना तुकोबांनी कभी वेगळं केलंच नाही. तासंतास, दिवसभर तर कभी पहाटेपासुनच

डोंगरावर जाऊन भजन-चिंतन करणारे तुक्कीबाराय मोठे विस्मयकारी समाजसुभारक होते. त्यांना इथत्या माणसांचे हित ध्यानात आले होते. त्यांना धर्म बन्यांपैकी कळला होता, त्यातत्या त्यात वारकरी धर्म तर एकदम सखोल कळला होता. त्यातुनच ते वरच्या अभंगांसारखे चिंतन सहज मांडत राहिले. तुकीबांना जग संसाराची चिंता होती. आपण भवती करत असतांना किवा एखादी कृती करत असतांना भक्तीच्या स्तरावर जाऊन त्याचा विचार

केला पाहिजे. भक्ती म्हणजे तासंतास मंदिरात जाकन बसने नोव्हे, मंदिर हा भाव सर्वत्र भोवताल निर्माण करणे म्हणजे भक्ती! जिथे मांगल्य, दिव्यता आणि रम्यता आहे ती ती सर्वस्थळे उत्तम प्रार्थनास्थळे आहेत. डोंगर, जंगल, नदी, समुद्र, झाडे, बगीचे इत्यादी ठिकाणे मला सर्वश्रेष्ठ प्रार्थनास्थळे वाटतात. त्यामुळेच तुकोबाराय इथे प्रथक शब्द वापरतात. पथक म्हणजे वेगवेगळे आणि दूसरा अर्थ म्हणजे कितीवेळा सांग? माणसांनो. धर्म आणि नीती म्हणजे काय?

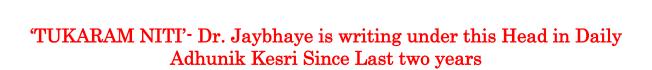
धर्म म्हणजे गुणधर्म. आपल्याला भूक लागते, आपल्याला तहान लागते, आपल्याला दुःख नको आहे इत्यादी बाबी म्हणजे धर्म. धर्म कळण्यासाठी कुठे जाण्याची गरज नाही. एकदा निवांत बसावे, डोळे बंद करून जरा आत मध्ये पहावे. बरंच काही लक्षात येहेल आपला आतला कोलाइल योबला नाही आणि तिकडे आपण पुन्हा एखाद्या कोलाहल प्रार्थनास्थळी जातो? प्रार्थनास्थळी भांडणे, लोटालोटी, आरडाओरडा, गोंधळ! प्रार्थना स्थळं शांती, चिंतन, स्वशोध यासाठी गावाच्या बाहेर निवांत ठिकाणी उभी आहेत! माणसांनी तिथेही जाऊन दुसरा गाव निर्माण केला. गावात, माणसांच्या गर्दीत, गोंगाटात, गोंधळात इंश्वरास्तीत्व कसे, कुठे आणि केंव्हा साधडणार? माणसांच स्वतःला ओळखावे. आपल्यावरून पुढचा कसा असेल? हे

जाणून घेतले पाहिजे. या गणधर्माला नीतीची जोड दिली पाहिजे. नीती म्हणजे आपण जिथे जगतो, वागतो, खातो. पितो. अधिवास आहे ते ठिकाण आपले घर, वावर, ऑफिस, येतांना जातांनाचे वाहन. स्थळ, तिथले लोक त्यांचे वर्तन, त्यावेळचे चिंतन, गप्पा इत्यादी ठिकाणी किंवा वेळी आपण कसे वर्तन करतो? काय काय बोलतो? कुणाविषयी बोलतो? आपले विचार काय आहेत? याचा परिपाक म्हणजे नीती. या सर्वच बाबींचा खोलवर प्रभाव आणि परिणाम तुम्हाला सायंकाळी झोपतांना जाणवेल. हा सर्वकाळ तम्ही शांत. संयम. प्रेम.

निव्हाळा, कुतहाता, आपुलकी, सौहार्द भावात व्यतीत केला असेल, तर सायंकाळ शांत-समाधानी-प्रसन्न असेल. याला दैनंदिन नीती म्हणता येईल. मी माझे नेमून दिलेले काम इमाने इतबारे करतांना माझ्या भोवतालच्या माणसांचा माझ्याकडून कसल्याहींप्रकारचा उपमर्द होणार नाही याची काळनी घेणे म्हणने दैनिक नीती

तकारामनीती

धर्म पालन. याला तुम्ही कोणतेही नाव द्या, तो व्यवहार सर्वच साच्यात फिट्ट बसतों की नाही ते पहा? तुकोबाराय दैवत श्री विठ्ठलाकडे प्रश्न-उत्तरे घेकन जात. जातांना भोवताल मंदिरात, प्रार्थनास्थळी जाणारे माझ्यासारखेच आहेत या भावनेने ते मंदिरात जायचे. त्यांचा भाव शुद्ध आणि आपल्या भोवतीच्या लोकांचाही भाव शुद्धच आहे! अशी त्यांची पक्की धारणा असे, परिणामी सर्वत्र त्यांना पांडुरंगाचे दर्शन होई. देवळात समोर सायनासंगीत मुर्ती उभी असली तरी दिसत नाही, आजुबाजुला पाहतापाहता तिथला पुलिस बंधू-भगिनी अलगद गाभाऱ्याबाहेर ढकलून देते आणि मग आपल्याला जाग येते. तोपर्यंत लोक. " ओ मामा. चला की पुढं, काय पाहताय इकडं तिकडं!" झालं देवदर्शन? दिसला देव ? मोती मनेशीर बाब आहे. अलीकडे पार्थनास्थळी प्रचंड गर्टी आहे. मांडणे. गोंगाट आहे. मोठे कठीण चित्र आहे. त्यासाठी एकएक क्षण चिंतन केले पाहिजे. क्षराक्षर म्हणजे सक्ष्म काल, तो आपण कसा घालवतो, सकारात्मक चिंतनात घालवतो की कशात? यावर पढची इमारत उभी आहे. सर्वकाळ मनात मानवी जीवनाच्या सर्वांगीण कल्याणाची भावना आपल्या हृदयात असलीच पाहिजे. वारी, पंढरीला जातो आणि चोरी करतो. नजर चांगली नाही. व्यर्थ बडबड, आत्मप्रौढी, मिरवतो, चोरून रांगेला लागून दर्शन घेतो. असं कसं जमेल बरं? क्षरक्षर हे केवळ श्री विठ्ठल, पंढरी! रोम रोम आणि क्षणक्षण पंढरी. आषाढी वारीच्या दिवशी, "ऐका पंढरीचे महिमान, राउळ तितुके प्रमाण तेथील तुण आणि पाषाण ते ही देव जाणावे." ही आहे खरी पंढरी आणि वारी. त्यासाठी त्यादिवशी आपण पंढरीच्या वाळवंटात लाखो वारकऱ्यांचा मेळा पाहून वंदन करणे, मनातील सर्व किल्मिषे काढून टाकणे म्हणजे पंढरीची वारी! शेवटी तुकोबांनी आपल्या हातावर नवनीत ठेवले आहे. नवनीत म्हणजे लोणी. दुधाचे शेवटून दुसरे रूप, यानंतर तुपच! लोण्याचे तूप करणे हे सोप्पे आहे लोणी काढण्यापर्यंतच्या प्रक्रियेपेक्षा! दोहन, उष्णता, साय, विरजण, उनवणी-शिळवणी घुसळण आणि त्यानंतर आले तर लोणी! असा हा आगमी म्हणजे सर्वात शेवटी भेटणारा पंढरीचा श्री विठ्ठल जो आपल्या सर्वांच्यात आहे. नवनीतासारखा मंथून मंथन घ्यावा लागतो तो. एवढा सहजा सहजी मिळत नाही. तो आपल्यात विराजमान असतांना आपण त्याला बाहेर शोधत आहोत!माय-बाप वाचकहो, आपले नित्य नैमित्तिक कर्म करतांना तिथे कृतज्ञ भाव, शांती, प्रेम, जिव्हाळा, आपुलकीचे बीजारोपण करूयात. माणसामाणसात देवाचे अस्तित्व पाह्या. जे बोलायचे ते पाठीमागे न बोलता समोरासमोर बोल्या. बोलण्यातुन विष निर्माण होता कामा नये, एवढी काळजी घेतली की तुकोबांची सेवा पोहोचली असे समजतो. भेटत राहू, जय तुकोबाराय!

Powered by - epaper.lokneta.in

गांधीजी-शास्त्रीजींच्या पश्चात आपण त्यांचे काय केले...?

लोकनेता न्युज नेटवर्क आज राष्ट्रपिता महात्मा गांधी आणि स्वतंत्र भारताचे आज राष्ट्रपता महात्या गामा आग स्वतंत्र मारताच्यु दास पंत्रप्रधान ताल बहुत्त्र गांची यांच्या व्यक्तिया संकृत दिवस! या देल्ही महणुरुषांच्या वर्यतीर्गितमाने त्यांच्या महान कर्याला आणि समृतीन विश्वस अभिवादन। आज च्या देन सहणुरुषांची वर्यती सर्वत्र देश आणि राज्यभर संयत्र होत आहे, त्यांच्या पश्चात आपल त्यांच्या मृत्य-तत्तर-कर्यरोणणाणीच काय केली; याया कृतीत्रील विन्तन-मंचन होण काळाची गरत आहे. अलीकडच्या काळात गजकारण मोठ्या प्रधान्याने वदल्ली स्वोत राज्यसण्यानीत्र महिला पर पर्योच्या प्रधानी आहे अलिकडच्चा काळात गजकारण मोतपा प्रपाटमाने बदला आहे. ताकारणालील मुक्तिण पार पुळीला मिळाली ता और, एक काळ होता जेंब्दा सामान्य साणुस राजकारणी व्यक्तीकों, एक काळ होता जेंब्दा सामान्य साणुस राजकारणी व्यक्तीकों, एक माजे राजकारणी व्यक्तीकों, प्राचित्र सामान्य साणुस क्षाणि होता चेन करेतील (1) असा आशाबाद सामान्य साणसांच्या मनत असाववा, माज अलिकडच्चा रोजने राजकार सर्व काळी बदलले आहे. कर्यमान्य गजकारणी लोजने राजकार सर्व काळी बदलले आहे. कर्यमान्य गजकारणी लोजने क्षाण केळा क्षाण केळा क्षाण कर्या अहेता अहेता साणी केळा प्रपाटकार वाचामाना सिक्का ठेवस्था आहेते. इत्यव्यास सर्वच राजकारणी लोजनेवस्था सामान्य माणावाचित्र उत्यव्यास सर्वच राजकारणी लोजनेवस्था सामान्य माणावाचित्र उत्यव्यास अहेते. आहे क्षण क्षाण कर्या कर्या कुठी आहें कृष्णि क्षाण क्षाण कर्या नांच नांचित्र राजकारणी लोजनेवस्था सामान्य माणावाच्या विवार उत्यव्यास अहेते. जात: कार्य कार्य करताया कार्य जीठ आहे. कार्य कार्याता व्यवस्था होते आहे. याचा व्यवस्था कार्याता उज्जार-चीकन भेटतीय? याचा लेखाजीखा सामान्य माणसाजवळ आहे. परिणामी आज माणसे राजकारणी माणसांना केवळ समोरासमोर सन्मान देतात आणि

राजकारणी माणांगा जेवल समीरामांगा सन्मान है नाजुला सकते हैं, हा किजी करतेली, अट, व्यक्तियारी, वाबू चोर, गिट्टी चोर, रस्ते चोर, संद्रास चौर, गोंगारिवाची शेती चोर, संद्रास चौर, गोंगारिवाची शेती चोर, सराजवार्धीस्थ्यारी, बीज चोर आहे बाची मोठ्या चर्चा चर्चा करतात. आज गांघीजी आणि शासीजीं ज्यां के स्तात अत्र माणांजी आणि शासीजीं करतात. आज गांघीजी आणि शासीजीं करतात. आज गांघीजीं आणि सुवाजीं स्तात कर्मा क्यां करतात अपने स्तात कर्मा है प्रकार होंगे, आपली विसासत म्हणांचेच आपला स्तात कर्मा है प्रकार होंगे, आपली विसासत म्हणांचेच आपला स्तात कर्मा है प्रकार होंगे होंगे स्वात प्रकार होंगे होंगे स्वात प्रकार होंगे होंगे स्वात प्रकार होंगे हैंगे होंगे होंगे होंगे होंगे होंगे होंगे हैंगे हैंगे होंगे हो

शासां वाच्या आत्मानी पुंचार प्रश्नित क्षात्र कर अस्ति ? हा युद्ध दिवसा नहीं बहुवला हवा है पुंचानी, आपनी विस्तात मुणावेच आपना दिवसा नहीं बहुवला हवा है दिवसा नहीं बहुवला हवा है दिवसा नहीं हवा निर्माण का अस्ति मुस्ति वाच्या आपने ऐतिहासिक महस्तुक आणि त्यांचे कार्य व्याच्या भारती दिवस्ता आपना आपने ऐतिहासिक महस्तुक आणि त्यांचे कार्य व्याच्या भारती दिवस्ता आपना वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति तर आपण नाच्या मुकाशी वाजन, विवेक वाप्य ठेवा नी सिर अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या वाच्या वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या वाच्या वाच्या अस्ति अस्ति वाच्या गमळे त्यांच्याचर कटास टाकणे अगत्याचे आहे. गांधीजींनी जतत्वपुक व्याचाम्य स्टावी हामा आस्वाच आहु, गावाचामा इत्सादी आस्विक बार्चीचा इंग्रज सत्तेच्या, सत्य, अहिंसा इत्यादी आस्विक बार्चीचा इंग्रज सत्तेच्या विरोधात मोट्या चतुराइनि वायर केला. याचा परिणाम इंग्रजांना आपला भारत देश स्वतंत्र करावा याची जाण झाली. गांधीजींनी शिक्षण

संदर्भात नवी तालीम हा अत्वंत मूलगामी, कृतीशील कार्यक्र

संदर्भात वर्गी तालीम हा अलव मुलगामी, कृतीशील कार्यक्रम अञ्चलत आणि तो मुलब सिंद करूत राकुबलत, यागर्य शासनारे ७ ते १४ वर्षाच्येत नि.शुरूक आणि अञ्चयार्थ पुलस्त विक्रक प्रात्ते . स्वत्यस्थी आणि समुमानि विक्रक पात्रे . सर्वान एकच विक्रमण पाये. चलकोन ग्रेती, ग्रामीण उद्योग. हत्त्वरुकता व्यवसाय, संगीत, विश्वस्वकार, सामानिक अध्ययन, सामान्य विज्ञान आग्रेत ग्रातीयक अञ्चल स्वत्यस्थान कार्यस्थान अध्यात्त्रस्थान अध्यात्त्रस्था स्वत्यस्था । ग्रातीयक कार्यस्थान स्वत्यस्थान कार्यस्थान सामान्य महाराजांच्या राज्यांत लहान मुलांना शिक्षण मोफत दिले जात असे आणि जे पालक आपले लेकर शाळेत पाठवणार नाहीत त्वा कुटुंबाला १ रूपया दंड लावला जायी, गांधीजींनी सांगितलेली नयी दृद्ध लावता वार्था, गांधांत्रीमें सांगतस्ती नवा जात्मामं आणि शाह महाराजांचे आदर्ग विश्वण जात्मामं आणि शाह महाराजांचे आदर्ग विश्वण दिश्वण्डं विचार करण्यांची चेळ आती आहे. या उत्तर-आदत्या शासनाने वीस पेक्षा कच्चे पटाच्चा सकारी शाळा बंद करण्यांचा घाट धातता असून बाकी वि.च.च्या शाळा कंत्राददारकहृद्द चालक्या जातीत असा आदेश कावता

माळा कंत्रादसम्बद्धन सालबन्धा जातीत असा आदेश काव्यतः, हिस्स्वनाई भरती सूद्धा कंत्रीय पदाति केती जागार आहे. हिस्स्वनाई भरती सूद्धा कंत्रीय प्रदाति केती जागार आहे. हिस्स्वनाई आपित हिस्स्वनाई आपित हिस्स्वनाई अप्ति वित्वनाई अप्ति वित्वनाई अप्ति वित्वनाई केत्रा माणवाच्या सर्वाणीय विकासावी मुत्तभूत गोह मुलाई हिस्स्व आणि विव्व साथ वर कंत्रीय आणि सहान करने उद्धान्यास विवर्धनाई देशांच स्व प्रकार केत्रीय स्वाचित्र होता केत्रीय स्व क्षांच केत्रीय स्व कर्मा विवर्धनाई क्षांच क्षांच होता केत्रीय स्व क्षांच क्षांच होता केत्रीय स्व क्षांच क्षांच होता केत्रीय स्व क्षांच क्षांच होता कित्रीय स्व क्षांच होता स्व क्षांच होता स्व क्षांच होता स्व क्षांच केत्रीय क्षांच क्षांच केत्रीय केत्रीय क्षांच केत्रीय केत्रीय क्षांच क्षांच केत्रीय केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच क्षांच केत्रीय क्षांच क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच क्षांच केत्रीय क्षांच केत्रीय क्षांच अजीवन ऊसतोड करत गुलामीच करायची का ? शिकलेले लोक अवाधन उत्ताहित करण दुरामा वर्षाच्या भागित । प्रश्न विवासतात म्हणून पुन्हा जनता अशिक्षितव ठेवावची आहे का ट्यूसरीकडे स्वतंत्र भारताच्या उभारणीत लाल बहादूर शासी यांचे योगदान अनन्यसाधारण आहे. शासीजी क्याच्या अकराव्या

वर्षी महात्मा गांधीजीसोबत भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात उतरले चंपारण्य सत्याग्रह,रीलेट ॲक्ट,जालियानवालाहत्याकांड आर्दीचा त्यांच्या मनावर खोल परिणाम ब्राला. भारतीय आर्दीचा त्यांच्या मनावर क्लोल परिणाम झाला. भारतीय स्थानंत्र लटकाम प्रक्रीय सक्तमा प्रेत्ता . पारत स्थानंत्र झाल्यानंतर केंद्रात रेल्वे मंत्री, विदेश मंत्री काणि गृह मंत्री हत्यादी महत्वपूर्ण खाती सांभावली. १९६४ साली नेहरूलें नियन झाले आणि जारतीची माराताचे दूसमें बंताध्यान झाले. ते सांतेष्य आल्याबयीचर पाकित्यानंत्री माराताचा आक्रमण कंत्रों आणि याता भारताने वित्ताचे माराताच्या आक्रमण कंत्रों आणि याता भारताने वित्ताचे माराताच्या आक्रमण कंत्रों आणि हांत्र भारताचे मारा देवल येला कंत्रों आणि हांत्र काला प्रवास अण्याली. यात्र श्रेत्रण आणि स्थावलंखी काण्याचे प्रयाद झाले. पंजाब, हरियाचा आणि उत्तर प्रदेशात गव्हाचे उत्पन्न मोठ्या प्रमाणात आले. मरणोपरांत त्यांना भारतरत्न सन्मानाने गौरवान्वित करण्यात आले.आज लांना भारतरूप सम्मानां गीरवान्तित काण्यात आले. आज है दोन्ही महापुरुष जाउन अनेक दशक लीटली आहेत. तरीही त्यांच्या कार्य कर्तृत्याच्या दशा समाजमानाव खोलवर कर्तृत्याच्या दशा समाजमानाव खोलवर कर्तृत्याच्या दशा समाजमानाव खोलवर कर्तृत्याच्या दशा समाजमानाव खोलवर कर्तृत्याच्या दशा समाजमानाव जात्राच्या होते. मिक्साच कर्तृत्याच्या समाज प्रतिवाद कर्त्याच्या मात्राच्या मात्रिय लोकोची आजीव कर्त्याच्या मात्रीय महाराज्याच्या महित्य समाजमानाव महित्य समाजमानाव महित्य समाजमानाव समाजमानाव समाजमानाव समाजमानाव समाजमानाव महित्य समाजमानाव महित्य समाजमानाव महित्य समाजमानाव महित्य समाजमानाव समाजमानाव महित्य समाजमानाव समाजमानाव महित्य समाजमानाव महित्य समाजमानाव समाजम क्कान म्हणताना शतक-वाच्या मालाला हमाभाव माळालाच पाहिले. संपत्ती नकी कमवा परंतु एखाद्या व्यक्तीने किती संपत्ती कमावली म्हणजे तो महान होहेल? त्यासाठी प्रत्येक आमदार-खामदाराने आचापल्या मतदार संघातील छोट्या छोट्या शाळा दत्तक घेऊन आपली थोडीशी कमाई तिथे देऊन दानत्व दाखवावे. आपल्या भागातील शेतकरी-कष्टकरी लोकांच्या समस्या जाणून त्याची सोडवणूक करावी. असे केल्यास जनगणसात मलीन-भ्रष्ट झालेली प्रतिमा उजळून गोरगरीब जनतेचे आशीर्वाद मिळतील! निवडणुकीच्या वेळी दारू-मटन बाटण्याची दुदैंबी बेळ येणार नाही! पहा जमतंय का? जब जबान! जब किसान! जब विजान!

Writing on National Heroes

विसंबन न राहता आज आपण सर्वानीच

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांची स्वप्ने कधी पूर्ण हो

अक्षरांनी लिहिले जाणारे अद्वितीय नाव, महान क्रांतिकारक, प्रखर राष्ट्र भक्त, कृतिशील समाजसुधारक, प्रज्ञावंत, ज्ञानाचे प्रतिक (दि सिंबल ऑफ नॉलेज), आधुनिक भारताचे अध्वर्यू , भारतीय राज्यघटनेचे जिल्पकार, नित्य रणीय, अर्थतज्ञ, भारतरत्न, बोधिसत्व डॉ.भीमराव रामजी आंबेडकर यांचा आज महापरिनिर्वाण दिन! त्यानिमिलाने डॉ.बाबासाहेबांच्या लढाऊ स्मृतींना कोटी कोटी बंदन! जगात अनेक महान विभृती जन्मापासन ते त्यांच्या शेवटच्या श्वासापर्यंत आपले आयष्य केवळ पर-झिजबतात. ोपकारासाठी महामानवांच्या देदीप्यमान रांगेत महाराष्ट्राचे भूमिपुत्र डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर अग्रस्थानी आहेत, काही काही माणसांचे एक आयुष्य त्यांच्या कार्यासाठी अपरे पहते असे त्या व्यक्तीला आणि त्यांच्या चाहत्यांनाही नेहमीच वाटत असते. ऐन उमेदीचा काळ. प्रगल्भता आणि आणखी लोकोपयोगी भरपूर कामे शिहुक असतांना जीवन पटलावरून त्यांची झा-लेली एक्झिट ही सर्वांच्या काळजाला चटका लावन जाते! असे प्रचंड लोकप्रिय. लोकोद्धारक व्यक्तिमत्व म्हणजे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर ६ डिसेंबर १९५६ रोजी अखेरचा ग्रास घेतात आणि अक्षरशः इथली लाखो हृदये क्षणभर थांबतात! भारतीयांचे आभाळ फाटले! आता काय करावे? आपले दु:ख कुणाला सांगावे? कुणी कुणाचे सांत्वन करावे? कुणी कुणाच्या गळ्यात पडन रहावे ? लोक सैरभैर खाले होते! त्यादिवशी जगाच्या इतिहासात एखाद्या व्यक्तीच्या अंत्य दर्शनाला येण्याची सगळी रेकॉर्ड तुटली! इथल्या उपेक्षित, वंचितांचा आवाज त्यांच्याप-ासून कायमचा पारखा झाला! आमचा ग्राय-बाप काळाने नारणासार आमच्यापासून हिरावून नेला! युवक, वृद्ध जमेल तसे

पाणी सोडले! संपूर्ण देश शोकसागरात बुडाला असतांना जीवनाच्या अंतिम सत्याने डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांना गाउले होते!

शेवटपर्यंतचा डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा प्रवास मोठा खडतर होता. त्यांच्या जीवनातील एकेका प्रसंगावर एक एक ग्रंथ लिहिला जाईल एवढा मोठा संघर्ष आणि त्यातूनच त्यांच्याकडून विविध क्षेत्रात उत्तंग कार्य संपन्न झाले. आईचे लवकर निधन झाले असले तरी सुभेदार रामजींनी आपल्या लेकरांना मन्यानाने जगण्याचे संस्कार केले. टापटीपपणा, अभ्यास, बाचन इत्यादी शिदोरी त्यांना बालवयातच लाभली चिकित्सक युवक भिमराव मोठे चाणाक्ष आणि बदिमान होते. याचा परिणाम म्हणजे ते शाळेत शिक्षकप्रिय विद्यार्थी बनले. गुरुजींनी विविध ग्रंथ देऊन त्यांच्यात वाचनाची आवड निर्माण केली. एकानंतर एक यशाची शिखरे पादाकांत करत त्यांना परदेशी शिक्षणाची संधी मिळाली आणि त्यांनी त्या संधीचे सोने केले. अत्यंत खडतर परिस्थितीत शिक्षण घेऊन अर्थशास्त्र विषयात हॉक्टरेट करून ते हॉ. भिमराव आंबेडकर झाले. परदेशातन भारतात परतताच त्यांना जातीभेदाचे प्रचंड चटके सोसावे लागले. लहानपणी अजाण असलेले बाबासाहेब आता सज्ज झाले होते. सुरुवातीला बडोदा संस्थानात नौकरी करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु स्पृश्यास्पृश्यतेच्या झळांनी ते तिथे नौकरी करू शकले नाही, काही काळ विकली केल्यानंतर त्यांना गावकुसाबाहेरील माणसांच्या व्यथा-वेदना स्वस्थ बस् देत नव्हत्या. त्याचवेळी त्यांनी कुठेही नौकरी करायची नाही, केवळ समाजातील वंचित, उपेक्षित लोकांचा आवाज बनायचे ठरवले.

आधुनिक भारताचे शिल्पकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी अखंड आयुष्यात स्वतंत्र भारताची मजबूत उभारणी करण्याच्या अनेक बाबी अंत्यदर्शनासाठी गेले। अनेक जण गाव- अधोरेखित केल्या. यामध्ये भारतीय ातच रहत बसले. तर कित्येकांनी अन्न- राज्यघटना हे त्यांचे सर्वोच्च कार्य आहे.

राज्यघटनेची बांधणी करतांना कश्मीर ते याकुमारीपर्यंतचा जाती, धर्म, पंथाचा भारत देश त्यांच्या समोर होता. इथला कोणताच माणुस कोणत्याही सोयी-सुविषांपासून उपेक्षित राहणार नाही याची तरतूद राज्यघटनेत करून भारताला एका अत्यच्य शिखरावर विराजमान केले. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर किती दूरदृष्टीचे होते? याचा प्रत्यय राज्यघटना वाचल्यावरच जाणवतो. असे असले तरी

डॉ.आंबेडकरांनी आजच्या विकसित भारताची काही मूलगामी स्वप्ने पहिली होती. एखादा महापुरुष किती दृष्टा होता त्याच्या ग्रंथातील विचारावरून प्रत्यय येतो. डॉ.आंबेडकरांनी विकसित राष्ट्राची स्वप्ने पहिली होती. यामध्ये इथला तरुण उच्च शिक्षित, विवेकी, शीलवंत, गुणवंत, प्रज्ञावंत, मनाने व शरीराने मजबूत झाला पाहिजे असे स्वप्न पहिले होते आणि त्यासाठीच शिका हा महामंत्र टिला होता शिक्षणच ग्राणमाला सर्वांगीण विकसित आणि मजबूत बनवते अज्ञी संपूर्ण खात्री त्यांना होती. त्याशिवाय मी, संपूर्ण भारत बौद्धमय करीन। ही एक महत्वपूर्ण प्रतिज्ञा डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी केली होती.

ांना अल्पायुष्य लामले. तेवढ्याच काळात त्यांनी इथल्या गावकसाबाहेरील जगण्याचा अधिकार देणारा बद्ध स्वतः स्वीकारून मृख्य प्रवाहात आणले माणसामाणसात भेद करणारे सर्वच कर्मकांड, भेटभाव करणारे इथले धर्म नाकारले देशातील बंचितांना कुणीतरी

झाली. त्यानंतर पुन्हा एकदा बुध्द धम्म बाहण्याची चळवळ देशभर उभी याशिवाय राहिली. अनहीलेशन ऑफ कास्ट' (जातीअंत) हा निबंध लिहन देशातील तमाम लोकांना भेदभाव रहित जीवन जगण्यासाठी एका रेषेत उपाय सुचवले.

आणण्याचे जातीजातीतील दरी संपविण्यासाठी आंतरजातीय विवाह हा उत्तम पर्याय त्यांनी सचवला. अशी स्वावलंबी. मजबूत, एकी निर्माण करणारे अनेक स्वप्न डॉ.बाबासाहेबांनी पहिली होती परंतु त्यांची ही सगळी स्वप्ने पूर्ण होण्याच्या अगोदरच त्यांनी जगाचा निरोप घेतला. मग त्यांनी पाहिलेली स्वप्ने कोण पूर्ण करणार? हा प्रश्न आजही अनुत्तरीतच आहे.

खरंच भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या पश्चात आपण त्यांची स्वप्ने पर्ण करणार आहोत का? आज जे स्वतःला त्यांचे कट्टर अनुयायी म्हणून सांगतात ते काय करत आहेत? बाबासाहेबांची चळवळ कठं आहे? त्यांनी स्थापन केलेला राजकीय पक्ष कुठं आहे ? त्यांनी स्थापन केलेल्या संस्था त्यांच्या तत्वावर प्रार्गक्रमण करत आहेत का? असे एक ना अनेक प्रश्न महापरिनिर्वाणदिनी सतावत आहेत

त्यासाठी केवळ एखाद्या समहावर

त्यांच्या स्वप्नपूर्तीसाठी झटावे लागणा आहे टेशातील तस्यांत्री काळाची पावले ओळखून कार्य करावे लागेल. आज देशाच्या तरुणाईला इंटरनेट, मिडियाचे ग्रहण लागले आहे दिवसेंदिवस तरुणांच्या आत्महत्या वाहत आहेत. ही उद्याच्या समद्ध भारतासाठी मोठी घोक्याची घंटा आहे. शिक्षण हे केवळ नौकरीसाठीच आहे ही धारणा थांबवावी लागेल. त्यासाठी व्यावसायिक शिक्षण घेऊन प्रत्येकाने स्वावलंबी व्ह-विच लागेल याच्या जोडीला टेशातील जाती जातीतील बाहती कहरता कमी करावी लागेल. आपण संवैधानिक मागनि आपल्या मागण्या सरकार समोर ठेवल्याच पाहिजे. त्याचबरोबर जिथे कुठे आंतरजातीय विवाह घडून येत असतील तर समाजाने मोठ्या मनाने ते स्वीकारून अशा विवाहांना समाज मान्यता दिली पाहिजे. कुठेही प्रतिष्ठा आणून ऑनर किलिंग सारखे प्रकार घडता कामा नयेत. शिवाय देशभर सर्वत्र मोठ्या ताकदीने बुद्ध घम्माचा प्रचार आणि प्रसार क लोकांना जगात बद्ध धम्म कसा महान, सर्वसमावेशक, सामानता प्रस्थापित करणारा आणि कर्मकांड विरहीत आहे! हे पटवन द्यावे लागेल. त्यासाठी बध्द धम्माचा सखोल अध्यास करून गाव-ागावात त्यावर व्याख्याने, प्रवचने आयोजित कराबी लागतील. असे झाल्यास निश्चितपणे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी पाहिलेली स्वप्ने प्रत्यक्षात आल्याशिवाय राहणार नाहीत. नमो बुद्धाय! जय भीम!

प्रा.डॉ.विठ्ठल खंडुजी जायभाये कै.रमेश वरपुडकर महाविद्यालय, सोनपेठ जि. परभणी (महाराष्ट्र) मो. ९१५८०६४०६८ (टीप: लेखक हे व्याख्याता, कबी, किर्तनकार, समीक्षक, योग-प्राणायाम प्रशिक्षक आहेत.)

Few Articles Published in News Papers By Dr. S.V. Rankhamb

शिक्षणाची मुल्ये आणि बाजारीकरणाची व्यवस्था

भारतीय स्वातंत्र्यानंतर जिक्षणामध्ये योग्य बदल करणे व भारतीय स्वातंत्र्यानंतर शिक्षणामध्य याय्य बदल करण व त्यावर राष्ट्रीय उरपनामण वन्नीत कमी ६% याटा खर्च करणे अपेक्षित होते, परंतु तसे आजपर्यंत झालेले नाही. सर्वांना समान दर्जाणी व समान संघीणी शैक्षणिक व्यवस्था उपारच्याचे व्यायक प्रथल स्वातंत्र्यानंतर मोठणा प्रधान्यानं केल्याचे दिसल नाहीत. शिक्षणात्रायत डॉ. शायाकृष्णन आयोग, जॉ. मुदलीयार आयोग व कोवारी आयोग या आयोगांनी बऱ्यापंकी अनेक सुधारणा सुधवल्या व शिक्षणाच्या सार्वजीकरणाचा आग्रह धरला, परंतु त्यांच्या

किसामध्या सार्वप्रकारणाचा आह्य घरला, परंतु त्याच्या शिकारतीची अमलवजावणी सरकारकडून केली गेली नाही. प्रत्येक आयोगाने सिक्षणावर कमीत कमी राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या ६% खर्चाची तरनुद केली पाहीजे हे मत मांडलेले आहे. स्वातंत्र्यानंतर ७० वर्षांनी आतापर्यंत एकाही पंचवार्षिक योजनेत सहा टके खर्च शिक्षणावर केलेला नाही. ३.८५ % हा शिक्षणावर केलेला नाही. ३.८५ % हा सर्वाधिक वर्ष २००९ - २०९० मा वर्षत केलेला दिसतो. सरकारच्या व बहुतांशी अनलेच्या शिक्षणाबावतच्या उदासिनते बरोबरच भारतात १९८४ नंतर शिक्षणातील बदलाच्या नावाखाली भारतीय जनलेच्या प्रत्येक मटकरच्येत शिक्षण यो हबवण्याच्या म्हणजेच सार्वत्रीकरणाच्या उदेशाला उत्तर मार्गने

तात्व प्राचनशाच्या उद्दशाला उत्तर मागाने बळवण्याच्या मक्रिया मुरू झाल्याचे दिसते. दर्जाच्या नावाखाली शिक्षण व्यवस्थेतही विषमशा सुरू झाली. विशेष शैक्षणिक संस्थायी उभारणी करून अनुदानात य खर्यात मोठी ताकावत वत्त्रण्यात आती.

माठा तकावत करण्यात आला. १९९० च्या दशकात जारी भारताने खाजगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरण (खाउजा) पोरण स्थिकारले असले तरीही त्याच्या पूर्व तथारीची सुक्तात ही १९८४ भारतुन झाली असल्याचे लखात येते. उदारीकरण व जागतिकीकरण हे शब्द जारी एकमैकाचे सामानाधानि वापरले जागतिकीकरण हे शब्द जारी एकमैकाचे सामानाधानि वापरले जात असले तरीही उदारीकरणाचे घोरण हे अर्थीक सोमणास प्रोत्साहन देते. विषणतेला जन्म देते, कांपीरेट शकींपी ताकद वाढवण्यासाठी शासनाच्या अधीक व सरकारी घोरणांना बदलवते, उक्षवर्गीयांना फायदा व्हाया अशी

ध्यवस्था निर्माण करते.

व्यवस्या निमाण करते.
जानतिर्विकरणाची प्रक्रिया ही जरी वरवर पहाला अर्थीक
धोरणांशी निगडीत याटल असली तरी स्वाये परिणाम
शैक्षिक, अर्थिक, सामाजिक, राजकीय आणि सांस्कृतिक
सर्वय क्षेत्रावर होतात. असे यरिणाम करणारी ती
बहुमुखी, बहुआवामी प्रक्रिया आहे. १९९१ नंतर
जागतीकीकरणांथे तस्वज्ञान मानवतायादाया गळा पोटण्यासारी तथार झाले. जगभ्यतील अधिकदृक्ष्या प्रभावी देशांना जगातील विकरानशिल देशातील जनतेची लूट करण्यासाठी पाश आवळम्याकरीता वैका व नाजेनियीच्या करण्याताठा पाशं आवळण्याताठाता वका व नामान्याच्या माध्यमातून रातविभीम देशाच्या राष्ट्रीय अर्थायकरचेवर बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे वर्षस्य प्रस्थापित करण्यासाठी प्रयत्न सुरू केले. या शर्व प्रक्रियानुके उद्य शिक्षमाला बाजारीकरणाचे गर्भित इशारे गिळाले. शिक्षणाचे साजारीकरण य बाजारीकरण करण्यांची प्रक्रिया ही भारत सरकारने जनरल अंग्रीमेंटस ऑन ट्रेड इन साव्हिसेस (गॅटस) सरकारने जनरल अँग्रीमेंटस ऑन ट्रेड इन सव्हिसेस (गेंटस)
आषि वर्ल्ड ट्रेड ऑग्नाव्हेशनच्या (डब्स्यू टी ओ) या
कराराजर सह्या करनल उब शिक्षणासारह्या क्षेत्रक कराराजर सह्या करनल उब शिक्षणासारह्या क्षेत्रक बाजारीकरणाच्या वर्षात आणृन सोडले त्यावेळी स्पष्ट दिसून आली. ५९८६ च्या शैक्षणिक घोरणासाठी (एनपीई ८६) शिक्षण है सर्वासाठी अतिमहत्त्राचे असून सर्वामीन विकासासाठी अत्यंत मूलपूत अशी बाब आहे. देशाच्या स्वाबलंबनासाठी संशोधन व विकासाची समुद्धी शिक्षणाद्व होते. शिक्षण ही वर्तमान व पविष्यातील अतिशय अनन्यसम्बाधण अशी गुंतवणूक आहे. विशिष्ट किंवा खास शान आणि कौशल्य घोष्या माध्यमाद्वन उब शिक्षण है देशाच्या विकासात योगदान देत असते म्हणूनख जाव्यवासाठी उब शिक्षण हा घटक महस्त्रचा आहे. असे देशाध्या विकासात ग्रोगदान देत असते म्ह जगण्यासाठी उम्र सिक्षण हा घटक महत्त्वाचा आहे. रहिन असले तरीही याच्या विरोधी धोरणांची िर्देश ्रेनाल तरीही याच्या विश्वची घीचणांची असलवजावणी दिसत आहे. साजनीकरण, उदारीकरण व जागतिकोकरलाचे (साजजा) धीरण श्विकारत्यानंतर विश्वच अंत्रातिकरण के प्राचित प्रकार हो पुनच्या समितीच्या अत्र समात १९९२ − ९३ सालात दिला गेता. आयल्या ह हवाइ राज अ (€ स्थाज अन्यता विश्वचाया विश्वचाया सम्बद्धार विश्वचाया के स्टूटले की, जब शिक्षणांच्या सम्बद्धार विश्वचाया कर्यों अस्थान केले. अह्यालात असे स्टूटले की, जब शिक्षणांचा सज्याने अर्थस्त हम्म

गरजेचे व वंधनकारक आहे. त्यात कसलाही खंड पडता काना नये. उच शिक्षणाच्या गुणवतीयरच प्राथमिक व माध्यमिक किशाणार्थी प्रगती अवलंवुन आहे. असे शंगृत शिप्तरत्व केली की. विद्यापीठांची रक्ताचे अर्थिक कोत शोधायेत व त्यात बाढ करावी. या मुक्तवातीनंतर १९९५ ला खाडगी विद्यापीठांचे विदेधक राज्यसभेत गांडते गेले, ही भारतीय रामाजाधी मागशिकाता बनवच्याची व बाजारीकरणांची मुक्तवात होती. बाजारीकरणांचे रणशिंग फुंकले गेले. शिक्षण केत्रतिल तझ लोक सामाजिक व राष्ट्रीय विकासासाठी ही यातक बाब अस्तृत अशा प्रकाशाला विशेध करू तगासी. हा विरोध शिक्षणिक वर्तळातृत तिछ होत होता. अशातच जागतीय बेंकचा १९८६ या विकासगरील देशतील ज्य शिक्षणांच विच पुरंगठा अहवात प्रसिद्ध झाला. त्यात त्यांनी स्पष्ट नमुद केले की, सर्वसाधारण गिथीया तुटबडा असताना शिक्षणांचित खर्चाचा मोठा थात पासक व विद्याध्यांना उधलावा लागेल. मग वासाठी गरजेथे व बंधनकारक आहे. त्यात कसलाही खंड पडता

विद्यार्थ्यांना उचलावा लागेल. मग वासाठी धोरण आखणाऱ्या भारतीय शासकीय मुत्साधांनी युक्ती वापरली. उधशिक्षणावरील सर्च प्राथमिक शिक्षणाकडे वक्तयल्यास समानतेश्या तत्त्वाची अंगलबजावणी केल्यासारखे होईल, असे विश्लेषण मांडणे

- प्रा. डॉ.संतोष रणखांब

मुरू केले. सहाजीकच शिक्षणक्षेत्रातील बाजारीकरणास विशेष करणाऱ्या लोकांमध्ये फुट पडली, व बाजारीकरणाचा हेतु साध्य करण्यास सुरूवात झाली. ज्या देशाध्या सरकारांना स्वस्त दराने कर्ज हवी असतात, अशा सरकारच्या राजकीय इच्छा शकीवर जानतिक बकेचा जनस्तरत पगक असतो, अशी तरकारे जानतिक बेंकेचा जस्तरत्त पाका असतो, अशी तरकारे जानतीक बेंकेन्या दशवाला बळी पडतात, असे करताना ते आपआपल्या देशाचे भवितव्य पणाला लावतात हा जानतीक बेंकचा इतिहास आहे. हे बास्तव जगभरात दिशत असताना भारतही या प्रक्रियेत शामिल झाला. भारतात शिक्षणाच्या बाजारीकरणाने वेग १९९८ मध्ये येतला, पॅरीश येथे पार यहलेल्या युनोस्को जागतिक परिषदेत शिक्षणावर राष्ट्रीय संशोधन लेख सादर करताना भारत सरकारचे मानव संशोधन विकास गंत्री पुरती मनोहर जोशी वांनी खाजगीकरणाची बाजु मांडली, खाजगीकरणाची पाटराखण करताना त्वांनी सार्वजनिक खर्चावरील दबाव कभी करण्यासाठी शिक्षणासाठी खाजरी स्त्रोतामधून निधी छमा करावा है केवळ संपर्धनियय नाही तर आवश्यक आहे, असे मत मांडले. वास्तविक शिक्षणासंदर्भात विचार करण्यासाठी. सुधारकासाठी शिक्षण तक्षांची समिती असते. पण एप्रिल २००० मध्ये मुकेश अंबानी व कुमारमंगलम बिर्ता या भारताच्या राज्यसभेतील खासदारांनी व भारतीय भारताच्या राज्यसभेतील खारादारांनी व भारतीय उद्योगपर्तीनी पंदाद्रधानांच्या व्यापार व उद्योग सहुआर मंडकार अ पाँतिसी फेमवर्क फाँर रिफार्डन इन एउपुकेशन हा अहमार शादार केला. त्यानपंद्रे त्यांनी शिक्षण हा खुप कायदेशीर व्यापार असल्याचे स्पष्ट नपुद करून शिक्षणातील अनेक भागांचे तात्काळ खाजगीकरण करावे अशी शिकारस करून नपाा कमावण्याचा पाट प्राताला असल्याचे स्पष्ट दिसते. शिक्षणाया खेळखंडोबा होजन शिक्षणायी मृत्य पायदळी तुकस्ती जात आहेत व शिक्षणाये बाजाशिकण करून बजवजपुरी मांडली जात आहे. असे पित्र आज भारतात दिसत आहे शिक्षण क्षेत्रात एक्युबी धोरण असल्याचे दिसत गारी सरकारचे प्रस्ताद्रशा निर्माणानी विदेशामाणी यहानी गाही. सरकरचे अध्यदेश शातरमाने विरोधाभाषी पद्धतीने यह केले जात आहेत. गर्व अध्यदेश निर्मामत केले जात आहेत. काहीच न सम्जण्यसारक्षी नोंघजाची परिस्थिती शिक्षणात निर्माण काली आहे. देश हितारवर्डी शिक्षण हे खाजनी न करता ते सरकारी नियंत्रनाखाजी असले पाहीजे, हे शिक्षणातील तहा व्यक्तिये मत अहे. देशातील शामान्य ह शिक्षणताल एवं व्यवस्थ पत आह. दुसाराज शामान्य पाणवाना परपटेल असे, दुर्जदार, शासकीय व जुले,नार्ट्स, योज शासकीय पंडकामर्ग्यंत शिक्षण देगे आज शर्मायं आहे. मानवी पुरूष सञ्चयप्यासाठी, देश प मानवी समाजाच्या हितासाठी शिक्षण असले पाहिन्दे, यावर गांभियांने विचार यस्त्रे आक्.पुरा अहे. त्यासाठी सर्व शिक्षण तक, विकार भी व सं । तो शेन १ म ह १ हि. करते आवश्यक आहे. करणे आवश्यक आहे. ेी व बनुन तीथा व्यापार केला जाईल

महाराष्ट्रातील बदलते वातावरण एक आव्हान

महाराष्ट्रातील पुण्याजवळ काही दिवसापुर्वी एक अद्भुत दृश्य पाहायला मिळाले आहे. पुरंदर तालुक्यात नाइरे धरणात सोसोट्याचा वारा वाह् लागल्याने चक्क धरणातील पाणी चक्रीवादळाच्या आकाराप्रमाणे आकाशात झेपावल्यासारखे वादळ दिसले . हा प्रकार विडिओमध्ये कैद करण्यात आला. हा प्रकार अतिशय गंभीर असून वातावरण बदलायचा हा मोठा संकेत आहे. वास्तविक हवेत उडणारे पाणी नसून हा वादळाचा एक विशिष्ट प्रकार आहे.

प्रा.डॉ. संतोष रणखांब

जिन्सीया अभी दाषाच्या जागेभोचनी गोलगोल फिरणाऱ्या हवेंग्रजे चक्रीबाद्धम्हा संस्थित मध्यी मध्ये पूर्णवात किया इंग्रजी भाषेत टोरनेंडो म्हणतात. पूर्णवातात एका नरसाक्ष्याच्या आकाराच्या चक्राची आबारात्न सुस्वात होते, हगाचे ते एक टोक जिमनीला लागलेले असते. हे टोक खुप बेगाने एका विकाणापासून दूसरीकाहे पद्धतः असते. त्याच्या तडामध्यत सायडलेल्या घो. आणि इतर यस्तुचे नुकसान होते. हे असे पूर्णवात लहान किया बोर्ड असरात, ते जन्मिरीयस्य ताली १५५ बेगाने सरकतात किया यापेका कमी असतो य जमिनीवरील आकार सुपारे २५० फूट असते. योदे पूर्णवात नामी ४५० किलोमीटरपेशा वेगाने जातात. पूर्णपात अंटान्टिका बगळता इतर सर्व सांद्रात होत असतात परंतु अमेरिकेच्या दक्षिण-मध्य मागात त्यांचे प्रमाण जास्त असते.

धारतामध्ये ८ एडिन १८३८ माली कलकलामध्ये पूर्वभाराची बीट आहे. तसेच अतिकाहे २६ ऑगड २०१३ मध्ये रांची चेथे पूर्वधाराची भारतात बीट आहे. मारतात पूर्णभात फराने पड़त नाहीत बाहण वेचे जिम्हीत्तगताच्या खालच्या स्वाहत किया प्रध्यातहात अर्दुतेचे प्रधान क्यों असते. हवेची अध्यातहात अर्दुतेचे प्रधान क्यों असते. हवेची अध्यात वहती इकालागा हवेचा दाव नाही, मोड्या विस्ताहाची पड़ार नाही.

महाराष्ट्रातः कोक्तमः किमारपट्टी य सह्याद्वीच्या पर्यतः संगः, दशक्षमधे पठतः

हा उंच व साल अंगा परिधितीत्व टीनिटी किया पूर्णवात हा बॉट्यल्याचे दिसस बाही. एक अलिकडच्या दोन दशकांचा विचार करता, धातावरणत पहाराष्ट्रच्या पूचागावर बेरकेटडे प्रका परिधात तालू जिल्ला झालेच्या १९६३ सेलच्या पूचाग्यात्वय हे बदल तथात घेणे आकारण आहे. एक्टान्या बाबतीत ऑफ्ड सुर्विटन साम का पहा पूजाच्या बाबतीत ऑफड सुर्विटन साम का तथा हेता. पश्च त्या विधानकारी पूजागांचा विज्ञ बदला आहे. शिट्ट मोटे मुकंपाये पांक या क्षेत्रात हीत अवतेत. तहमुमावापना सात्रायात पावसाध्वात पाऊस, हिवास्त्रयत चंडी व उन्तरस्थात उन्ताचा कडाका हे चक्र होते. आज या चक्रातही बदल पडताना दिस्सा आतेत. अभिकांपत्रसा पाढती आहे, बोदी गारपीट, अपकासी पावसानंतर महाराष्ट्रस विशोपतः स्थादनाष्ट्रधात कर्षे रहात करे, पण अस्तिकडे बच्चेया पर सान्दरहातो. पारांचा स्थासी आकार साडन्यांच्यी दिस्सी, रायस्वर सहाराष्ट्रिका बाहते आहे. असे लक्षत्र पेत आहे.

वातावरम बदसावा कोणलाही परिणाम पहिल्लांदा जैवलिविधतेवर होतो. वनस्पती अनेकवेळा असा वातावरण बदलाला तोड देताना वात्रवात अपवती दरलात. त्यामुळे वनस्पतीच्या परिणाम होतो. सर्विवस्पृष्टीतील अनेक प्रजाती या परिणाम होतो. सर्विवस्पृष्टीतील अनेक प्रजाती या त्या परिणाम होतो. सर्विवस्पृष्टीतील अनेक प्रजाती या त्या परिणामी त्रांत्रवा असते अत्यात कार्या प्रतिप्राती वात्रवा प्रमान वात्रवा असतात. वार्या परिणामास्त्री बाजी या वालावस्त्र बदलाच्या छोट्या परिणामास्त्री बाजी जातात. त्यानंत्रार त्यांच्याचा असलंक्य असलान्या इत्तर

प्रजातीयर त्याचा परिचय होतो. मानवी प्रजातीयर फारसा प्रथाय होत न्साना तरी

त्यां त्या परिमात जाणाऱ्या लोकांची शरीवरचना बाताबरगाणी विकती कुकती असते. असे भारतातील उत्तरकारील अदेखात गोऱ्या (पाचे च घोडे आस्त उपीचे तरेक अद्धारतात, दक्षिण भारतात काळ्या रागाचे च त्याचानांचे कमी श्रेतीये लोक आद्धारतात. पूर्वोत्ता राज्यातील लोकारी बंगाळे दिखाता. हा त्या गरिमातील चाताबरगामी निकते जुळाडे पेण्यामाठी अमातेला शरीव रचनेच्या आत्र असतो. वरील सर्व खळीची विकार काला पहासुक्तिल चाताबरगात होत अमातेलो बदल नैमागीक खणीपुळे होत आहेत का र

परिचाम अलित का ? किया डोन्तीचे संयुक्त परिचाम आहेतर याचा विचार होणे आधरपक आहे. वैश्वविविधनेयध्ये चनस्पतीच्या शावतीत यहणते परिणाम शोधन्यासाठी वृक्षतोह व नैसर्गिक जंगत प्रमत्यामुळे अङ्ख्या येत अले. त्यानंतर प्राम्यानच्ये वातावाणाच्या बावतीत सर्वात जान्त संबेद्धशील पाण्यातील प्रजानी असलात, सध्या पाण्यात सोइले जागारे काराख्यान्यातील रासाधनिक पटक, नद्यांच्या चाच्यात टाकले जागारे विविध टिकाक पदार्थ, सांद्रपान्यातून शहरातून थ नागरी बसन्तंत्रपुर केगार प्लान्टिक कवरा, शेतात वासले जागारे किटकनाशके, खते पांच्यासह नदीका बांपण्यात आतेले बंधारे व धर्ण बामुळे पाण्यातील प्रान्यांच्या मुळ अधिवासावर परिचान होतो. त्यामुळे शेगारे नैसर्गिक परिगाम शोधणे अबघड असते. तमेच एका प्रजातीमुळे असलाखळी वर विचित्र परिणाम होतात. अनेक प्रजाती नष्ट होतात. भुकंपाच्या धक्रमाने पदलेल्या इमारतीयुक्ते एकदम यून पाणतेले लीक मोजना बेतात पण नैसर्गिक बटलाने माण पावनारी किया हत्यूच रोगांना बती पड़गारे व्यक्ती क्रमें भोजनाए? हा प्रक्ष आहे. बालाबरणात विद्यारिका पुर्वतानंतर, लहुमारीनंतर, पुर्वताच्या प्लेखस्या सामन्यामुळे काम परिणाम होत आहेत? तसेच भभागावरील जैवविश्वयतेक्यां बदल जाते आहेत का ? याचा अभ्याम आता करणे क्रमग्राम आहे, कदायित हे बदल पानवी समुद्राधाच्या प्रजातीयर गंद्रातर आग् शक्तात. बद्रीनाथ वेथे झालेला प्रलय य त्यानंतरचे त्याचे विश्मरण प्रविष्याबाबत आफ्ती बेफिकीरी टासपते. आपणाम समा होजन पायर अप्यास करावा लागेल, अन्यथा हा धोका मोहा होऊ शकते. हाप्रोक्षेत्र सारवी प्रजाती आग पातासाय बदलामुळे नष्ट काली. कदाचित मानवी प्रजातीमाठी या धोक्याची घंटा तर नाही ना? हे एक आप्हान 000

शहिद भगतसिंहांचा इन्कलाब जिंदाबाद

त्यांना सामान्यांचा आबाज ऐकू येत नाही, म्हण्न बहिऱ्यांना ऐकयण्यासाठी मोठपा स्फोटक आवाजाची आवश्यकता असते म्हणून कोणत्याही व्यक्तींच्या जिवाला धोका पोहबवणार नाही पण आबाज माव मोठा होईल असा स्फोट आम्ही असेंब्लीमध्ये केला हे न्यायालयासमीर दणकाव्य सांगत असतानाच शहिद यतीन्द्रनाथ दास यांच्या ६३ दिवसांच्या उपोषणानंतर हौतातम्य पत्करले त्यानंतर जमलेल्या भारतीय नागरिकांनी इन्कलाब जिंदाबाद या घोषणा दिल्या होत्या. या घोषणांबद्दल मॉडर्न रिव्युच्या वृत्तपत्राचे संपादक रामानंद चटोपाध्याय यांनी टिका केली होती, या टिकेला भगतसिंह य बी. के. दत्त यांनी उत्तर दिले होते, त्या वेळी ते म्हणतात' आपस्या सन्मानिय नियतकालिकाच्या डिसेंबर १९२९ च्या अंकात आपण इन्कलाब जिदाबाद वा शिर्षकाचे टिपण लिहन या घोषणेला निरर्थक ठरवण्याचा प्रयत्न केला आहे. प्रत्येक भारतीय आपल्याकडे आदराने पहाती, आपल्यासारख्या परिपक विचारांच्या अनुभवी संपादकाच्या मताचे खंडन करणे, हे आमच्या दृष्टीने मोठे धार्ष्याचेच होईल. तरीसुद्धा या घोषणे बाबत आमचे विचार मांडणे, हे आमरी

आमचे कर्तव्य समजतो, या लेखामध्ये त्यांनी ही घोषणा त्यांनी स्वतः (भगतसिग य त्यांच्या सहकान्यांनी) बनवलेली नसल्याचे सांगत, प्रसिद्ध रशियन

समाजवादी लेखक अप्टन सिक्लेयर यांच्या कांद्रबरीतील बोस्टन आणि ऑईल या पात्रांच्या तोंडी दिलेली आहे. त्वाचा अर्थ काय आहे? सशस्त्र संघर्ष सदैव चालु राही आणि क्रोणतीच व्यवस्था स्थिर न राहे असा नाही किया समाजात अराजकता पसराधी असाही तीचा अर्थ नाही. असे स्पष्ट करतात. ते म्हणतात, इन्कलाब जिदाबाद या शब्दाचा अर्थ आपण केवळ कोरड्या शाब्दिक स्वरूपात लावता कामा नये, या शब्दांचा उचित वा अनुचित वापर करणाऱ्या लोकांच्या हितांन्सार त्याला विविध अर्थ आणि वैत्रिष्ट्ये जोडली जातात. क्रांतीकारकांच्या दृष्टीने हे एक पवित्र वाक्य आहे. हीच बाब आम्ही न्यायालयासमोरही स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

इन्कलाबचा अर्थ स्पष्ट करताना म्हणतात अटळपणे सशस्त्र आंदोलन असाच होतो असे होत नाही, बॉम्ब आणि पिस्तुले कथी कथी क्रांती यशस्त्री करण्यासाठी

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात अतिशय ठळकपणे नमुद करण्यासारखी बाब म्हणजे अतिशय कोवळ्या वयात प्रचंड अभ्यास, धोरणांची स्पष्टता, देशाबद्दल आणि देशातील कष्टकरी,

सामान्य लोकांच्या हितसंबधाबद्दल प्रचंड प्रेम करणारे शहिद भगतसिंह, राजगुरू व

सुखदेव हे तरूण क्रांतिकारी हसत हसत इन्कलाब जिंदाबाद या घोषणा देत फासावर

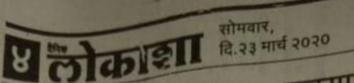
गेले, देशासाठी लढणे हा काही गुन्हा नाही, ब्रिटिश सरकार हे बहिरे आहे.

साधन ठरू जकतात, पण इन्कलाच या जन्दाचा अर्थ

> प्रा.डॉ.संतोष रणखांब के. स्पेश वस्पुडकर महाविद्यालय सीनपेठ, जी.परमणी

अनीसाठी परिवर्गनाची इच्छा
आणि अबांक्षा असा होतो, मनुष्यजातीचा
आत्मा क्रांतीच्या या भावनेने ओतप्रोत
भरलेला असायला पाडीजे, म्हणजे मानवाच्या प्रमतीच्या बाटेवर अद्ध्यक्षा निर्माण करण्यासाठी परंपरावादी शक्ती संघटीत होणार नाहीत, त्यामधून जगाला नासवण्यापासून वाचवणारी एक आदर्श व्यवस्था पुढे येऊ शकेल, हा जिंदाबाद ही घोषणा देतात तेंव्हा त्यांना अपेक्षित असतो, असे भगतसिंग व बी. के. दत आपत्या पत्रात्य स्पष्ट करतात, न्यायलदासमीर व लोकांसमीर इन्कलाब जिदाबादचा अर्थ फारच सोप्या शब्दात व योग्य पद्धतीने मांडला असला तरीही, आजही प्रस्थापीत सचेत राहन, या लोकशाहीबादी व्यवस्थेत राहनहीं जे लोक इतरांना गुलाम ठेवण्यासाठी प्रयत्न करतात, रूढीचादी विचारांनी लोकांना मानसिक गुलाम बनवणारे विचार मजबूत करण्याचा प्रवत्न करतात, ते लोक इन्कलाब जिंदाबाद ही घोषणा बदनाम करण्याचा प्रयत्न करतात पण मानवी जीवनावर व मानवी मुल्यांबर जीवापाड प्रेम करणाऱ्या भगतसिंह, राजगुरू, सुखदेव, बी. के. दत, चंद्रशेखर आजाद, नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्या वेंचारिक बारसदारांना ही घोषणा पुन्हा बुलंद बराबी लागेल.

इन्फलाच जिदाबाद.....

देशभक्तांबद्दल कृतज्ञता बाळगणारे क्रांतिकारी शहीद भगत सिंह

२३ यार्च १९३५ रोजी शहीद भात सिंह, राजगुरु, गुखदेव या तीन महान क्रांतिकारकांना कासी देण्यात आली. शहीद भगतसिदांनी आपल्या लिखाना मधून अनेक क्रांतिकारकांची आठवण केसेली आपणास दिसून येते, मदनलाल पिंग्ना, सुकी अंबाग्रसाद, श्री

बलवेतासिह, डॉ. मथुत्तसिह, शहिद कर्लारसिंग सारभा, श्री अमिरचंद, श्री अवधिबहारी, श्री भाई बालमुकुंद, श्री बसंतोकुमार विश्वास, श्री भाई भागसिह अशा अने क क्रांतिकारकांबद्दल भगतसिंग लिहतात, श्रांच्या या लिखानातून आपणाला अनेक बाबतीत त्यांधी मते स्मष्ट आणवतात, भारतीय लोक हे त्यांच्या देशातील महान लोकांना सन्मान देत नाहीत, ही खंत व्यक्त करतात.

सूफी अंबाप्रसादांबदल लिहताना ते स्पष्ट म्हणतात-'आज भारत वर्षात किती लोकांना हे नाव माहीत आहे?

किती लोक त्यांच्या आठवर्णींनी शोकाकुल होऊन अश्रू ढाळतात? ह्या कृतच्न भारताने अशी कितीतरी रत्ने गमावली आहेत, पण क्षणमात्रसुद्धा दुःखाचा लवले शही अनुभवलेला नाही.' असे सांगत त्यांच्याविषयी चान्द (फांसी अंक) नोव्हेंबर १९२८ मध्ये सुंदर लिहीणारे भगतसिंह त्यांचे आदर्श ज्यांना मानत, ज्यांचा फोटो नेहमी आपत्या सोबत ठेवायचे त्या कर्तारसिंह सारभांबद्दल याच अंकित लिहताना कर्तारसिंहांचे एक गित लिहीतात –

'सेवा देश वी जिन्दिहिए बड़ी औखी, गह्रा करनाई ढेर सुखह्मीयां ने । जिन्नां देशसेवा विच पैर पाया, उन्ना तक्ख मुसीबतां झिह्मयां ने । म्हणजे देशसेवा करणे फार कठीण आहे, गप्पा मारणे खूप सोपे असते, ज्यांनी देशसेवेच्या मार्गावर पाय ढेवला ते लाखो संकटे झेलतात. भगतसिंग भारतातील अने क क्रांतीकारकांचा इतिहास अभ्यासणारे व त्यांच्या विषयी इतरांना माहीती व्हावी म्हणून त्यांच्याबद्दल कृतज्ञता बाङगणारे महान क्रांतिकारी होते. त्यांनी आपल्या एका कोटांसमोरील निवेदनात स्पष्ट सांगितले होते, 'आमबे हे नविन आंदोलन छत्रपती शिवाजी महाराज, गुरू गोविदसिंह, कमाल पाशा, रजा खान, बाशिन्टन, गरिबालकी, लेनिन आणि रजा खान, बाशिन्टन, गरिबालकी, लेनिन आणि

लाफ । यतं सारहया आदर्शांनी प्रेरित झालेले आहे. भगतसिंगांना प्रेरणा देणारे प्रेरणास्थान है वैधारिक समानता असणारे आहेत, मानवतेचे व माण्सकीचे माणसांसाठी निर्माण करणे हा शहिद भगतसिंह व त्यांच्या सहकाऱ्यांचा उद्देश आगदी वयाच्या २३ व्या वर्षी निर्माण होण्याचे कारण म्हणजे भारतातील व भारताबाहेरील जागतीक र तराव री ल कांतिकारकांबद्दल प्रचंड आदर, त्यांच्या विचारांचा बारकाईने केलेला अभ्यास

हे शहिद भगतसिंहांच्या लिखानातून, वर्तनातून व त्यांच्या दिलेल्या निवेदनांमधून आपणास दिसून येते. भारतातील कष्टकरी लोकांसाठी समाजद्वादी, धर्मनिश्पेक्ष, स्वातंत्र व स्वर्गाच्या संकल्पनेसारखा सुंदर भारत निर्माण करण्यासाठी अनेक भारतीय क्रांतिकारकांनी दिलेला लढा अभ्यासून त्यासाठी स्वतःच्या प्राणांची आहुती देणारे शहिद भगतसिंह, राजगुरू, सुखदेव व त्यांचे सर्वच हिंदुस्तान समाजवादी रिपब्लिकन आमींचे सहकारी यांची प्रत्येक

भारतीयांना आठवण करावी कारण २४ एवजी २३ मार्थ रोजी लाहीर तुरुगांत फाशी देऊन रावी नदिच्या तिरावर गुपचुप अत्यंसंस्कार करणारे साम्राज्यवादी ब्रिटिश सरकारवे अधिकारी या भारतीय सुपुत्राला शरीराने संपव् शकले पण विचाराने मात्र ते आजही खन्या भारतीयांच्या इदयात जीवंत आहेत, त्यांचा इन्कलाब जिंदाबाद हा नारा मोठमोठ्या अत्याचारी विचारांना हादरवतो.

२३ मार्च शहिद दिनानिमित्त या महान क्रांतिकारकांना विनम्र अभिवादन.......

प्रा. डॉ. संतोष रणखांब,

< डॉ. संतोष रणखांब

पला भारत देश विविध भाषा, संस्कृती व भौगोलिक स्थिती यांचे मिश्रण आहे. देशाच्या विविध प्रांतांची भौगोलिक परिस्थित व वातावरण वेगवेगळे आहे. काश्मीरपासून कन्यकुमारीपर्यंत जैवयौगोलिक स्थिती वेगवेगळी आहे. क्सांळ प्रदेश, वाळवंटी प्रदेश, समुद्र किनारपट्टी, पठार व डोगराळ प्रदेश असे जवळनास सर्व प्रकार पहावपास मिळतात. त्यामळे पारतीय लोकांची शारीरिक संरचना ही वेगवेगळी दिसते. या नैसर्गिक विविधतेवरोवरच कृत्रिम विविधताही खूप आहे. विविध जाती, विविध धर्म, विविध पंच, गरीब, औमंत, मध्यमवर्ग, शतकरी, शेत्मवृर, कामगार ही अशी विविधता आहेच. सध्याच्या करोना विधाणुच्या पाश्वेषुमीवर विचार करता धारतीयांनी यापूर्वी अनेक संकटांना तोड दिलेले आहे. आन संपूर्ण जग करोनाच्या महामारीत सापडले आहे. या संकटाला सामोरे जाताना भारतातील दाट लोकसंख्या, भारतीय समान व्यवस्थेतील उत्सवप्रियता, तसेच आनार अंगावर सहन करण्याची प्रवृत्ती, अपुरी वैद्यकीय उपचार साधने व सध्य अपून्या साधनोवर चालणान्या संशोधन संस्था ही रियती भारतासारख्य विस्तारलेल्य देशातील जनतेच्या हितासाठी योग्य नाहीत, करोना महामारीच्या निमित्ताने **भारतीय आरोम्य व्यवस्थेचे प्रश्न ऐरणीवर आले आहेत.**

धारत देश जागतिक आरोग्य सेवेच्या प्रशंसाप्राप्त देशाच्या यादीत नसेल तर, कारण सुस्पष्ट आहे. जेव्हा जगातल्या अनुक्रमे संभर विद्यापीठांच्या यादीत भारतातले एकडी विकापीत नमते तेवत त्याचे कारण एकुण अर्थसंकल्पापैकी आपण करत असलेला खर्चांशी निगडित आहे. तेच या आरोग्य सुविधांबाबत पहायला मिळेल. भारताच्या एकुण राष्ट्रीय सकल उत्पन्नाच्या (जीडीपी) १.२८ टक्के खर्च हा आरोग्य सेवेवर होतो. जगात आपाडीवर असलेला फ्रान्ससरखा देश नीडीपीच्या १९.३ टक्के व इतर प्रगत देशांपैकी अमेरिका जीडीपीच्या १७.१ टक्के. जर्मनी १०.६ टक्के. कॅनडा १० टक्के, क्युबा १३.४३ टक्के, इटली १६.१८ टक्के, चीन ७ टक्के आरोप्य सेवेवर खर्च करतात. भारतातील संशोधन व विकास कार्यक्रमासठी कका ०,७ टक्के खर्च केला जाते. हा खर्च ब्राझील, रशिया व चीन यांच्यापेक्षा खूप कमी आहे. सध्या तरी इतर विकसित राष्ट्राच्या भारतातील दाट लोकसंख्या, भारतीय समाज व्यवस्थेतील उत्सवप्रियता, तसेव आजार अंगावर सहन करण्याची प्रवृत्ती, अपुरी वैद्यकीय उपचार साधने व सध्या अपुऱ्या साधनांवर चालणाऱ्या संशोधन संस्था ही स्थिती भारतासारख्या विस्तारलेल्या देशातील जनतेच्या हितासाठी योग्य नाहीत. करोना महामारीच्या निमित्ताने भारतीय आरोग्य व्यवस्थेचे प्रशन ऐरणीवर आले आहेत.

महामारीचा सामना करताना

तुलनेत पारतातील करोना महामारीची स्थिती आटोक्यात दिसते. शासन त्यांच्या स्तरावर प्रयत्न करत आहे. इतर यंक्या व त्यातील सहाधार्य मनुष्यवळ करोनाचा मुकाबला करत आहे. परंतु, पुढे कार होईल, हे आताच स्थाना यंगार नाही. गेल्या तीन दशकातील धारताची खासगी क्षेत्राकडे वंगाने सुरू असलेली बादचाल व आक्रसत जाणारे सार्वजनिक (शासकीय) क्षेत्र मामुळ या महामारीचा किंता करण्यासाठी पुरेस मनुष्यवळ उपलब्ध आहे की नहीं, अभी होका पेण्यास वाय आहे. फक्त सार्वजनिक आरोग्य सेवाय बळकट करून

फंकर सावजानक आराप्य सवाय बळकट करून यालत नाही, तर विविध क्षेत्रतील संशोधन संस्थाही बळकट कराज्य लागणार आहेत. सच्या धारतात सीएसआयआर, इंएसआयसी, आयसीएआर, एमओएचएफडच्यू, डोबोटी, डोएसटी, आयसीएमआर, डीएई, एमएचआरडी इत्यादी संशोधन संस्था कार्यत आहेत. तथा, या संस्थामधील पदे मीठ्या प्रमाणात रिका आहेत. ती भरण्याएंचनी सर्वास्थातित या संस्थाय आहेत. कोना महामारीच्या पार्श्यमुमीवर या संशोधन संस्थांना अधिक बळकट करण्याची गरन आहे. परे भरणे, विविध शिव्यवृत्यांद्वारे नवीन संशोधनास चालना देणे आवश्यक आहे.

सर्वसामान्यतः १३० कोटी लोकसंख्या असलेल्या भारतात मोठ्या प्रमाणावर दारिट्रय, बेरोजगारी आहे. त्यातच शिक्षण व आरोग्य या सृविधा शासनाने मोफत व आवश्यक त्या प्रमाणात पुरवणे आवश्यक् असताना भारत सरकार कल्याणकारी राज्य संकल्पनेतृन बाहेर पद्न १९९०च्या दशकानंतर खुल्या अर्थव्यवस्थेत गेले. त्यातून खासगीकरणाच्या घोरणाने देशाची सर्वच सार्वजनिक व्यवस्था मोडित कादण्याचे काम सुरू झाले. जगात कोठेच नसेल असे निर्गुतवणूक मंत्रालय निर्माण करून शासकीय मालमशा खासगी केल्या गेल्या. त्यात आरोग्य, शिक्षण व संशोधन या व्यवस्था दर्बल केल्या गेल्या. आता त्यांचे मोठ्या ग्रमाणावर खच्चीकरण सुरू आहे. ज्यामध्ये अतिशय सामान्य आर्थिक स्तर असणाऱ्यांना या सेवा मिळत नाहीत. धारतीय म्हणून सामान्यांचा विचार करणे म्हणजे त्यांना आरोग्ये, शिक्षण यांच्या दर्जेदार सुविधा शासनाकडून मिळून, रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देशे आवश्यक आहे. विविध संकटावर मात करण्यासाठी संशोधनाला मोठी चालना दिली गेली पाहिजे, तसेच विकासाचे विविध आराखडे तयार करून अल्पकालीन घोरणे व दूरगामी पोरणे शासनाच्या पोरण आखणान्यांनी आखले पहिने, तस्य भारताचे (म्हणजेच येथील बहुसंख्य साम्त्रन्य, मध्यमवर्गीय व गरीब जनता) आरोग्य सुरक्षित राहील. त्यांचा भविष्यात विकास होईल. आरोग्याची सरकारी सुविधा मजबूत करून त्याचा वापर येथील सामान्य वनतेच्या हितासाठी केला पाहिजे. संशोधनाला चालन देकन देशाचा विकास पडविला तत्व भविष्यातही आपण करोना किंवा कशाचीही साथ आली त्याचा समर्थपणे मुकावला करू शक्.

🕊 प्रा. डॉ. संतीष रणखांब

भा

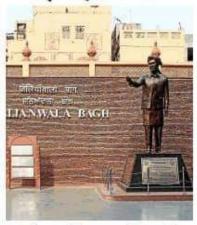
रताच्या स्वातंत्र्यलढ्यात अनेक महान क्रांतीकारकांनी आपले बलिदान देऊन स्वातंत्र्य मिळवले, स्वातंत्र्याच्या

मागणीसाठी व इंग्रजांच्या अन्यायी, अत्याचारी कायंशीलीविरोधात भारतात मोठा असंतोष होता. सर्व भारतीय या लढ्यात त्वेषाने लढत होते. या लढ्यात होत्या. या कार्यांचे मानवतेच्या सर्व सीमा ओलांडल्या होत्या. या कार्यांचे सर्वोच्च उदाहरण म्हणून पाहताना भारतीय स्वातंत्र्याच्या लढ्यातील रक्तान माखलेला दिवस म्हणून १३ एप्रिल १९१९ या दिवसाकडे पाहांवे लागेल. या दिवशी पंजाबातील अमृतसर येथे जालियनवाला वागेत जमलेल्या निःशस्त्र भारतीय नागरिकांवर इंग्रज सैन्याने गोळीबार केला. त्यात शेकडोत्दोन हजार नागरिकांवा मृत्यू झाला. त्यात महिला आणि लहान मृलांचाही समावेश होता.

जालियनवाला बाग हत्याकांड १३ एप्रिल रोजी घडले असले, तरी या हत्याकांडाची पाश्वंभूमी अशी, की डॉ. सत्यपाल व डॉ. सैफुइन किचलू या दोन नेत्यांना इंग्रज सरकारने अटक केली होती. भारतीय स्वातंत्र्यासाठी लढणाऱ्या या दोन नेत्यांना अटक करून सरकारने नेमके कोणत्या ठिकाणी ठेवले आहे, हे सरकार लोकांना सांगत नव्हते. अमृतसरमधील नागरिकांनी एकत्र येत या दोन नेत्यांच्या अटकेचा निषेध करत असताना हिंसक वळण घेतले. अमृतसर शहरात १० एप्रिल १९१९ रोजी जाळपोळ, तोडफ्रेड करत नागरिकांनी ब्रिटिश नागरिकांवर राग व्यक्त करायला सरुवात केली. या वेळी उद्भवलेल्या परिस्थितीमुळे शाळा वंद करण्यासाठी जाणाऱ्या ब्रिटिश शिक्षिकेला काही लोकांनी अपमानीत केले. त्यामळे त्या दिवशीच ज्या कच्चा करीयन भागात हे घडले. तेथे क्ररकर्मा जनरल डायरने अनेक लोकांना गुडध्यावर रांगत चालण्याची शिक्षा देकन मारहाण केली. त्यानंतरही त्याचा क्रूरपणा शांत झाला नाही.

लोकांचा राग अन्यायामुळे धुमसत होता, तसेच ब्रिटिश नागरिकांना लक्ष्य केल्यामळे इंग्रज अधिकारी मनात राग धरून होते. या कारणांनी अमृतसर शहरात संचारवंदी लागु केली होती, तरीही १२ एप्रिल १९१९ रोजी डॉ. सैफुद्दीन किचलू यांचे सहकारी हंसराज यांच्या पुढाकाराने धाव खाटिकान या हिंदू कॉलेजमध्ये प्रमुख कार्यकर्त्यांची बैठक झाली, त्या बैठकीत १३ एप्रिल रविवार रोजी डॉ. महमद बशीर यांच्या पुहाकाराने व लाला कन्हैयालाल भाटीया यांच्या अध्यक्षतेखाली सभा जालियनवाला बागेत घेण्याचे ठरले. याच दिवशी बैसाखी हा पंजाबातील पवित्र सण होता, त्या निमित्ताने ग्रामीण भागातून अनेक लोक अमृतसर शहरात जत्रेच्या निमित्ताने येत असत, तसेच ते त्याही दिवशी आले, त्यांना संचारबंदीची माहिती नव्हती, त्यावेळी पंजाबचा लेफ्टनंट गव्हनंर मायकेल ओडवायर, जनरल डायर व कर्नल रेडिनाल्ड एडवर्ड यांनी २५वी सैन्याची पंजाबी तकडी अमतसर येथे आणन ठेवली, बाहेरून येणारे ग्रामीण नागरिक, त्यांचे कुटुंबीय आत येक दिले, त्यातच एका बाजुला सभा सुरू झाल्यानंतर पंजाबी तुकडीतील पंजाबी, गोरखा, बलुची हे ९० सैनिक व दोन सैनिकी सशस्त्र गाड्यातील ५० सैनिक आणले. साडेसहा ते सात एकर परिसरातील जालियनवाला बागेत वीस हजार लोक जमा झाले होते, त्यांना संचारबंदीची सूचना दिली. बाहेर जाण्यासाठी लोक वळणार तोच या बागेचे अरूंद दार बंद करून थेट गोळीबाराला सुरुवात केली, तेथे अतिशय अमानुषपणे १६५० गोळ्या झाडण्यात आल्या. त्यातील १५१६ गोळ्या मृतदेहांवर सापडल्या. जीव वाचवण्यासाठी काही जर्णांनी विहिरीत उड्या मारल्या,

रक्ताने माखलेला इतिहास...

भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील सर्वात रक्तरंजित घटनांपैकी एक असणाऱ्या जालियनवाला बाग हत्याकांडाला सोमवारी (१३ एप्रिल) रोजी १०१ वर्ष पूर्ण होत आहेत. त्यानिमित्त...

इंग्रज अधिकारी व त्याच्या सहकाऱ्यांनी अशा पद्धतीने दोन हजार जणांचे बळी घेतले.

त्याकाळात झालेल्या या अमानुष कत्तलीच्या प्रकाराचा हाकस ऑफ कॉमनमध्ये २४७ विरुद्ध ५३७ या मतांनी निषेष केला गेला, पण ब्रिटिश सत्तेतील अभिर उमराव व त्यावेळचा नोबेल विवेता रूडवाड किपलिंग याने या हत्याकांडाचे समर्थन करून डायरसारख्या क्रुरकम्यांला पैशांची थैली भेट दिली. त्याचा सन्मान केला. नंतर जनरल डायरसा मेंदूत रक्तम्राव झाला २३ जुलै १९२७ रोजी त्याचा मृत्यू झाला. तर १३ मार्च १९४० ला मायकेल ओडवायरचा लंडनच्या कॅक्स्टन सभागृहात भारतीय क्रांतिकारक उपमिसंगांनी गोळ्या घालन वष केला.

तत्कालान इंग्रज सरकारने मृतांचा आकडा ३७९ असा खोटा सांगितला होता, त्यामुळ त्यानंतर सत्यशोधन समिती स्थापन करून ही संख्या १५२६ असल्याचे लक्षात आणून दिले गेले, तरीही भारतीय स्वातंत्र्याच्या सूवर्ण महोत्सवाच्या निमित्ताने १४ ऑक्टोबर १९९७ रोजी महाराणी एलिझाबेथ च राजपुत्र फिलीप यांनी भेट दिली. तेच्हा हा राजपुत्र फिलीप भारतीय अधिकाऱ्याला दोन हजार ही मृतांची संख्या वाचून म्हणतो की, 'ही जरा अतिशोयोक्ती वाटत नाही का?'

तुकडी अमृतसर येथे आणून ठेवली. बाहेरून येणारे या हत्याकांडामुळे अनेक भारतीय तरूण पेटून ठठले, ग्रामीण नागरिक, त्यांचे कुटुंबीय आत येक दिले, त्यांत्व शहींद भगतिसंगानी तर तेथील माती दुसन्य दिवशी एका बाजूला सभा सुरू झाल्यानंतर पंजाबी तुकडीतील बाटलीत भरून आणून घरात ठेवली होती, त्यातून नंतर पंजाबी, गीरखा, बलुची हे ९० सैनिक व दोन सैनिकी त्यांनी मोठी प्रेरणा पेतली होती, ठघमिसंगांसारखा तरुण स्मास्त्र गाड्यातील ५० सैनिक आणले. साडेसहा ते च्यात्व कर परिसरातील जालियनवाला बागेत वांस हजार चालून वघ करतो, ज्या हिंदु, मुस्लिम, शिख अशा सात एकर परिसरातील जालियनवाला बागेत वांस हजार चालून वघ करतो, ज्या हिंदु, मुस्लिम, शिख अशा सात एकर परिसरातील जालियनवाला बागेते अरूंद देशासाठी बालिदान दिले, त्यांच्या रक्ताने मिळलेले दार बंद करून थेट गोळवा झाडण्यात आल्या. विकसित बनवण्यासाठी वा जालीयनवाला बागेतील त्यातील १५१६ गोळवा मृत्यू झाला. तर चेंगराचेंगरीतही त्यातील रात मृत्यू झाला. तर चेंगराचेंगरीतही त्यातील वाचवण्यासाठी काही जणांनी विहिरीत उड्या मारल्या, त्यातील स्वात वाचेत आज शहींद झालेल्या सर्व दोन हजार भारतीयांना विनम्र अभिवादन केलेच पाहिजे. त्या जालीयनवाला बागेत आज शहींद झालेल्या सर्व दोन हजार भारतीयांना विनम्र अभिवादन केलेच पाहिजे.

DR. Mukundraj Patil has written number of Articles in the News **Papers**

रांपादकीय

कार्यारभ

डि नाचवणे बंद करून लवकरात लवकर मराठा रक्षण देण्याचे काम करा. लोकांचा उद्रेक होऊ नक्षली चळवळ सुरू करायला भाग पाडू नका: देऊ नका. न वनंती करतो, मराठा समाजाला आरक्षण द्या, हात जोडून। अन्यथा अनुर्ध होईल. मराठा समाजाचा अंत पाह् नये.

-उदयनराजे भोसले, खासदार

सोमवार दि ६ ऑगस्ट २०१८

निर्णय घेण्यासाठी तयार नाही. याउलट आंदोलने अधि होऊन कटुता कशी काढेल, आंदोलकांना एकटे पाडून इतरां संघटित करून त्याचा राजकीय फायदा घ्यावा, अस राज्यकर्त्यांचा उद्देश आहे काय?

-शरद पवार, माजी कृषीमंट

वाहीव आरक्षणामाठी राज्यघटनेत बटल करावा लागेल.

पण त्यासाठी राजकीय पक्षांमध्ये एकमत होत नाही.

महाराष्ट्रातही काही नेत्यांनी विरोध दर्शविला आहे. शैक्षणिक,

आर्थिक आणि सामाजिक मागासलेपणाबाबत सर्वांनी विचार

करून संमत तोडगा काढला पाहिजे

शेती व शेती व्यवसायावर कंपन्यांच्या प्रभावाचे वर्णन करण्यासाठी 'कार्पोरेट शेती' हि संकल्पना वापरली जाते. यामध्ये कंपन्यांनी शेतीवर मालकी हक्क (विकत घेवून अथवा भाड्याने घेवून) प्रस्थापित करणे, शेती उत्पादनांची विक्री करणे, शेतीचे शिक्षण, संशोधन या संबंधी गुंतवणूक करणे. व ध्येय धोरण ठरवणे या सर्वांचा समावेश होतो.

उद्योगपतींनी शेतीमध्ये गुंतवणूक करून 'कॉर्पोरेट शेती करवी व ती कशी गरजेची आहे आणि त्यामुळे शेतकऱ्याचा कसा फायदा होईल याबद्दल केंद्रीय अन्नप्रक्रिया मंत्री हरसिमरत कीर बादल यांनी सत्तेत आल्याबरोवर वक्तव्य केले होते ते ऐकून काही प्रतिक्रिया वेतील असे बाटले होते पण त्याला कोणीही गांभीयनि घेतलेले दिसले नाही ना शेतकऱ्यांनी ना शेतकरी संघटनांनी. कार्पोरट शेतीम्ळे शेतकऱ्यांना आणि महागाईने होरपळणाऱ्या सामान्य जनतेला किती फायदा होणार आहे तो काळच ठरवल पण हे दोन्ही घटक यामध्ये भरडलेच जातील असे माझे मत आहे. भारतामध्ये कार्पोरेट शेती रुजवण्यासाठी राजकीय यंत्रणा मात्र जोमाने कामाला लागलेली आपणास पहाचयास मिळत आहे. शेतजमीन भाड्याने देणे कायदेशीर काण्याचे धोरण केंद्र शासनाने आखले असून त्यासाठी विशेष समितेची स्थापना केली आहे. नीती

आयोगाचे तत्कालीन उपाध्यक्ष अरविंट पनगडीया यांनी सदा याचे समर्थन केले आहे. या समितेची स्थापना करून शासनाने कार्पोरेट शेतीकडे पहिले पाऊल टाकले आहे असे सर्वांना वाटत आहे. पण सध्याची शेतक-यांची परिस्थिती शेतीसंबंधीत, शासकीय, राजकीय व आर्थिक धोरण यांचा विचार करता शेतकऱ्यांना कार्पोरेट शेतीसाठी तयार (मजबूर) करण्याची योजना खूप आगोदर पासूनच चालू आहे असंच वाटतं आणि शेती भाडेतत्वावर टेणे कायटेशीर करणे हा त्यामधील एक टप्पा आहे. शेतकऱ्यांची आजची जी अवस्था आहे यास कोण कारणीभूत आहे...? शेतीविषयक शासकीय धोरण चुकतेय की कार्पोरेट शेतीच्या आगमनासाठी मोषक बातावरण तयार व्हाचे म्हणून मुद्राम आखलेली योजना .? असे एक ना अनेक प्रश्न यानिमित्ताने समोर येतात.

१९७० च्या दशकात जेव्हा हरितक्रांती

झाली त्यावेळी जे शेती तंत्रजान संशोधनात कार्य झाले त्यानंतर शेती संशोधनात म्हणावे तेवढे कार्य झाले नाही त्यामुळे शेती उत्पादनात म्हणाबी तेबढी बाढ होत नाडी, यामागचे महत्वाचे कारण म्हणजे कृषी संशोधनाकडे शासनाने केलेले दुर्लक्ष हे होय भारतामध्ये कृषी संशोधनावर कृषी जोडीपीच्या केवळ ३१ टक्के एवढा खर्च केला जातो. चीनचा हाच खर्च ६५ टक्के एवढा आहे. आपल्यापेक्षा बांग्लाटेश श्रेती संशोधनावर जास्त खर्च (३८ टक्के) करतो. परिणामी कृषीचा राष्ट्रीय जोडीपिमधील बाटा जो भारत स्वातंत्र झाला तेव्हा १/२ एवढा होता तो १/५ एवडा कमी झाला आहे. एकीकडे आपण शेती हा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे असे म्हणतो आणि त्याच क्षेत्राची अशी दूरावस्था करून आपण प्रगत कशे होऊ शकतो. कृषी उत्पादनात सरासरी वार्षिक वाढ फक्त ५% झालेलीं, पहावयास, मिळते मा.

पंतप्रधानांनी २०२२ पर्यंत शेतकन्यांचे उत्पन्न दुप्पट करण्याची घोषणा केली आहे त्यासाठी वार्षिक १२% वाढ अपेक्षित आहे यावरून हा। घोषणेमध्ये किती तथ्य आहे हे पहावयास मिळते. शेतीमध्ये कोर्पोरेट क्षेत्राची गुंतवणूक ही संकल्पना आता संमोर येत असली तरी शेतीच्या बाबतीत कोपीरेट हस्तक्षेप मात्र आगोदर पासुनंच आहे. त्याशिवायच हवामानाचे अंदाज वारंवार चुकतात का? आज हवामान खाते हा खिल्ली उडवण्याचा विषय झाला आहे.

भारतासारख्यां कृषिप्रधान देशात जेथे जास्तीत जास्त शेती निसर्गावर अवलंबून आहे तेथे ही बाब खूप गंभीर आहे. दरवर्षी एप्रिल-मे महिन्यात हवामान खात्याचा अंदाज असतो यावर्षी चांगला पाऊस... मान्सूनचे वेळेवर आगमन..ई. शेतंकरी बिचारा खत-बियाणे खरेदी करून पावसाची बाट पाहत वसतो.... वास्तवात पाऊस वेळेवर येत नाही मग काहीतरी कारण दिली गातात...खरंच आपलं हवामान खाते एवढे गंगास आहे का..? एकीकडे इस्रोची प्रगती गहता तंत्रज्ञान व ज्ञानाची आपल्याकडे मतरता आहे असे बारत बाही मा लगागो **जपोरेट हस्तक्षेप (खात व वियाणे कंपन्या)** भसावा असे वारंबार वाटते. ज्याबेळी भगारेट शेती भारतात रुजेल आणि कार्पोरेट व शेतीमध्ये गुतवणूक करायला ला वेळी हवामानाचे अंदाज अचूक ठरतील येगळे सांगायला नको.

आता राज्यामध्ये कृषी उत्पन्न बाजार मिती (एपीएमसी) कायद्यामध्ये बदल रून 'आदर्श मंदी कायदा' येनू घातला

आहे ज्यामध्ये छोटे व्यापार, खाजगी मार्केट, ई-ट्रेडिंग द्वारे शेतकऱ्यांना व ग्राहकांना मालाची खरेदी -विक्री करण्याची परवानगी देण्यात येणार आहे. तसेच शेतकऱ्यांना कोणत्याही वेळी कोणत्याही ठिकाणी उत्पादन विक्री करण्याचा अधिकार मिळणार आहे

एपीएमसी कायद्यात केलेले हे बदल आणि कापीरेट शेतीचे होऊ घातलेले आगमन याच्या टाईमिंगचा फायदा कोणाला होईल पारंपारिक शेतकरी की कार्पोरेट शेतकरी हे येणारा काळच ठरवेल पण पारंपारी शेतकऱ्यांची एकूण परिस्थिती पाहता कार्पोरेट शेतकरीच याचा फायदा (गैर) उठवतील असेच चित्र आहे आज सुध्दा शेती भाडे तत्वावर (ठोक्याने) दिली जाते पण यामुळे शेतीमालकाला पाच ते दहा हजार प्रती एकर एवडा मोबदला मिळतो कार्पोरेट क्षेत्रातील मंडळी (अंबाणी, आदानी, टाटा, बिर्ला इ.) हा दर

वीस ते पंचवीस हजारापर्यंत वाढवतील पण त्यांनी त्यात केलेले उत्पादन ते काही आठवडी बाजारात किंवा आडतीवर विकणार नाहीत तर त्यांच्या मोल्समध्ये ते विकतील पर्यायाने १५ रु किलोची ज्वारी आपणास १५० रु ला विकली गेली १० रु चा उसाच्या रसाचा पेला १००रु ला मिळाला तर नवल बाटू नये. रिलायंस फ्रेश या फळ व भाज्या विकणाऱ्या मोलमध्ये आजचे भाव पाहता याची कल्पन येते उदा. कारले ७० रु. प्रती किलो, मिरची ६९ रु. प्रती किलो, टमाटर ४० रु प्रति किलो (जी की सरांसरी बाजारभावापेक्षा दुपटी पेक्षा जास्त आहे).

थोडक्यात काय तर शेतकरी कोंडीत अडकला जाणार आहे स्वतः शेती परवडत

नाही म्हणून शेती भाड्याने द्यावी तर येणाऱ्या पैशात उपजीविका भागेल की नाही याची चिंता असेल सामान्य नागरिक जे आजंच महागाईने त्रस्त आहेत. त्यांना 'कोपॉरेट रेट' परवडतील का...? याचा विचार सर्वांनी करणे गरजेचे आहे.

मायबाप सरकारने स्वातंत्र्यानंतर औद्योगिक विकासावर जेवढा भर दिलेला आहे तेवढाच भर जर शेती संशोधन व त्याचे उपयोजन यावर दिला. शेतकऱ्याला त्याचा उद्पादन खर्चावर आधारित हमीभाव दिला तर शेती व शेतकरी यामध्ये आजपर्यंत जो ऋणानुबंध राहिलेला आहे तो टिकून राहील. बळीराजाने मुद्धा काळानुरूप स्वतःमध्ये बदल करून शेतीमध्ये येवू घातलेल्या 'कापीरेट' रुपी वामनाचे आगमन कसे रोखता येईल याचा विचार करणे गरजेचे

मो. ९६५७७००२३७

जिकडेतिकडे च

esh Warr

शंभु टाईम्स

सोमवार दि. ८ ऑगस्ट २०१६

कृषीविषयक सहा.

लागवडीपासून सतत पडणाऱ्या पावसामुळे आता पाऊस उघडीप दिली की कापसावर बऱ्याच रोगांची लागण होण्याची शक्यता बळावते त्यापैकी मर, कवडी, पानावरील ठिपके, बॅक्टो रियल ब्लाईट ही रोग आहेत. त्यामुळे या रोगांचे त्वरित नियंत्रण करून होणारे नुकसान टाळता येईल.

मर – पाऊस जास्त झाल्यास व पाण्याचा निचरा योग्य नसल्यामुळे मुळांची क्रियाशीलता कमी होते, त्यामुळे पाने मलूल होतात व गळतात. त्यामुळे जमिनीतील अतिरिक्त पाण्याचा निचरा करण्यासाठी त्यातून सऱ्या काढाव्यात. प्रभावित झाडांच्या युडाला त्वरित कॉपर ऑक्सि क्लोराईडचे (२५ ग्रॅम प्रति १० लिटर पाणी) द्रावण टाकावे. रोगग्रस्त झाडांच्या खोडाभोवतालची माती पायाने दाबून घ्यावी.

कवडी रोग (ऍन्थ्रकनोज)- हा रोग Colletotrichum gossypii या बुरशीमुळे होतो. रोगाची लक्षणे पिकाच्या सर्व अवस्थेत आढळतात. सुरुवातीला पानावर तपिकरी काळ्या रंगाचे ठिपके दिसतात, कालांतराने अशी पाने गळतात. रोगावी लागण <mark>बोंडांना</mark> झाल्यास बोंडांवर काळपट करड्या रंगाचे व किंचित खोलगट चट्टे पडतात. अशी बोंडे अर्धवट उमलतात. कापूस घट्ट चिकटून राहतो व त्याचा कवडीसारख्या गुठळीत रूपांतर होते. म्हणून याला कवडी रोग म्हणतात. कापसाचा रंग पिवळसर तपकिरी होऊन

त्याची धाग्याची प्रत बिघडते.

रोगजंतू बियाण्यात तसेच जमिनीत रोगट झाडाच्या अवशेषात राहतात. योग्य वातावरणात सक्रिय होऊन रोगाची लागण होते. रोगाचा प्रसार पाण्यातून व हवेतून होतो. बोंडे पक्र होण्याच्या काळात ढगाळ पावसाळी वातावरण असल्यास १२५० ग्रॅम कॉपर ऑक्सिक्लोवराईड (०.२५ तीव्रतेचे) किंवा १२५० ग्रॅम झायनेब प्रति ५०० लिटर पाण्यात मिसळून प्रति हेक्टरी फवारावे. शेतातील पिकांचे रोगट अवशेष जाळून नष्ट करावेत आणि शेतीमध्ये दरवर्षी पीक बदल करावा.

पानावरील ठिपके (अल्टरनेरिया करपा) – lternaria या बुरशीमुळे <mark>पानावर ठिपके</mark> किंवा मोठे चट्टे आढळून येतात. पानावर सुरवातीस गोलाकार, तपिकरी रंगाचे लहान विपके येतात. पुढे हे एकमेकांत मिसळून ते मोठे होतात. रोगाची लागण रोगग्रस्त झाड़ांचे अवशेष (पालापाचोळा व बोंडे) यामुळे होतो. रोगाचा प्रसार हवेतून होतो. रोगच्या नियंत्रणासाठी वेळीच रोगट व गळालेली पाने वेचून जाळून टाकावीत.

२० मि.लि. सुडोमोनास फ्लुरोसन्स प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून पेरणीनंतर ३० ६० व ९० दिवसांनी फवारणी करावी. यामुळे जिवाणूजन्य करपा व ठिपके या दोन्ही रोगांचे नियंत्रण होते.

प्रा. डॉ. एम. बी. पाटील वनस्पतीशास्त्र विभाग, कै. रमेश वरपुडकर महा. सोनपेठ जि. परभणी

PRINC Late Ramesi , va. (ACS) College, S Dist. Parbhani .

of Diseases on cotton and precautionary/ Preventive measures are suggested.

formers reedback

पाथरी तालुक्यातील बातम्यांना प्राधान्य द्यावे

संपादक साहेब. सा. शंभु टाईम्स

स.न.वि.वि. पत्रास कारण की, आपण आपले शंभु टाईम्स् वृत्तपत्र आमच्य वाचनालयास पाठवल्याबद्दल आपले आभार व आपल्या वृत्तपत्रामधुन परभणी जिल्ह्यातील ग्रामीण भागातील वृत्तांना विशेष प्रसिद्धी दिल्यामुळे आम्हाला ग्रामीण भागातील घडामोडी कळत आहेत, तसेच सोनपेठच्या रस्त्यांची अवस्था अतिशर वाईट आहे. याबद्दल दिलेल्या बातम्या वाचुन अतिशय आश्चर्य वाटते की, खरोखरा या विज्ञान युगात आपण सर्वजन कोणत्या काळातले जीवन जगत आहोत. तसेच सर्दसामान्य माणसांच्या समस्यांबरोबरच मागील अंकात आपण सुरू केलेला कृष् विषयक सल्ला हे सदर अतिशय चांगले व उपयुक्त वाटते कारण मागील आठवड्याती अंक हाती पडत असताना आम्हा सर्व शेतकऱ्यांची मुगावर पडलेल्या रोगाविषयी चच सुरू होती आणि त्यातच हा कृषि विषयक सल्ला वाचला आणि त्याचा वापर केल्यानंत आम्हाला उपयोग झाला याबद्दल आपले व सदराचे लेखक प्रा. डॉ. एम. बी. पाटील यांचे सर्व निवळी (गं.) शेतकरी मंडळी विशेष आभारी आहोत. आपल्या अंकार पाथरी तालुक्यातील घडामोडींनाही विशेष स्थान द्यावे म्हणजे अंक आमच्यासाठीही वाचनिय होईल, धन्यवाद!

> आपला एक वाचक उद्धवराव लिपने निवळी (गं.) ता. पाथरी जि. परभणी

क्षीविषयक सहा.

लागवडीपासून सतत पडणाऱ्या पावसामुळे आता पाऊस उघडीप दिली की कापसाव बऱ्याच रोगांची लागण होण्याची शक्यता बळावते त्यापैकी मर, कवडी, पानावरील ठिपके, बॅक्टो रियल ब्लाईट ही रोग आहेत. त्यामुळे या रोगांचे त्वरित नियंत्रण करू होणारे नुकसान टाळता येईल.

मर – पाऊस जास्त झाल्यास व पाण्याचा निचरा योग्य नसल्यामुळे मुळांची क्रियाशीलर कमी होते, त्यामुळे पाने मलूल होतात व गळतात. त्यामुळे जमिनीतील अतिरित पाण्याचा निचरा करण्यासाठी त्यातून सऱ्या काढाव्यात. प्रभावित झाडांच्या बुडाल त्वरित कॉपर ऑक्सि क्लोराईडचे (२५ ग्रॅम प्रति १० लिटर पाणी) द्रावण <mark>टाकावे</mark> रोगग्रस्त झाडांच्या खोडाभोवतालची माती पायाने दाबून घ्यावी.

कवडी रोग (ऍन्थ्रकनोज)- हा रोग Colletotrichum gossypii या बुरशीमुब होतो. रोगाची लक्षणे पिकाच्या सर्व अवस्थेत आढळतात. सुरुवातीला पानावर तपिकरी काळ्या रंगाचे ठिपके दिसतात, कालांतराने अशी पाने गळतात. रोगावी लागण बोंडांन ाल्यास बोंडांवर काळपट करड्या रंगाचे व किंचित खोलगट चट्टे पडतात. अशी बोंडे अर्धवट उमलतात. कापूरा घट्ट चिकटून राहतो व त्याचा कवडीसारख्या गुठळीत रूपांत होते. म्हणून याला कवडी रोग म्हणतात. कापसाचा रंग पिवळसर तपकिरी होऊन त्याची धाग्याची प्रत बिघडते.

रोगजंत वियाण्यात तसेच जिमनीत रोगट झाडाच्या अवशेषात राहतात योग्य वातावरणात सक्रिय होऊन रोगाची लागण होते. रोगाचा प्रसार पाण्यातून हवेतून होतो. बोंडे पक्र होण्याच्या काळात ढगाळ पावसाळी वातावरण असल्या १२५० ग्रॅम कॉपर ऑक्सिक्लोवराईड (०.२५ तीव्रतेचे) किंवा १२५० ग्रॅम झायनेब प्रति ५०० लिटर पाण्यात मिसळून प्रति हेक्टरी फवारावे. शेतातील पिकांचे रोगट अवशेष जाळून नष्ट करावेत आणि शेतीमध्ये दरवर्षी पीक बदल करावा.

पानावरील ठिपके (अल्टरनेरिया करपा) – Iternaria या बुरशीमुळे पानावर ठिपवे किंवा मोठे चट्टे आढळून येतात. पानावर सुरवातीस गोलाकार, तपकिरी रंगाचे ल<mark>हा</mark>न ठिपके येतात. पुढे हे एकमेकांत मिसळून ते मोठे होतात. रोगाची लागण रोगप्रस्त झाडांचे अवशेष (पालापाचोळा व बोंडे) यामुळे होतो. रोगाचा प्रसार हवेतून होतो. रोगाच्या नियंत्रणासाठी वेळीच रोगट व गळालेली पाने वेचून जाळून टाकावीत.

२० मि.लि. सुडोमोनास फ्लुरोसन्स प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून पेरणीनंतर ३० ६० व ९० दिवसांनी फवारणी करावी. यामुळे जिवाणूजन्य करपा व ठिपके या दोन्ही रोगांचे नियंत्रण होते.

प्रा. डॉ. एम. बी. पाटील वनस्पतीशास्त्र विभाग, कै. रमेश वस्पुडकर महा. सोनपेठ जि. परभणी

शंभ टाईम्स

सोमवार दि. ८ ऑगस्ट २०१६

Late Ramesh Warpuc (ACS) College, Son est Dist. Parbhani (MS)

शंभु टाईम्स

सोमवार दि. ५ सप्टेंबर २०१६

जवळपास वीस एक दिवसाच्या उघडिपीनंतर झालेल्या पावसामुळे आता सर्वत्र उत्साहाचे वातावरण पाहावयास मिळत आहे. पण याच बरोबर थोडेशे कळजीही वाटत आहे. कारण आताचे वातावरण कापसावर पांढरी माशी, थीप्स इ. किडींचा प्रादुर्भाव होण्यास अनुकूल आहे. यांच बरोबर बुरशींचा प्रादुर्भाव ही मोठ्या प्रमाणात आढळून येतो. त्यासाठी शेतकयांनी ॲसिफेट, या किटकनाशकांचा थाईबेन्डाझोल या सारख्या बुरशीनाशकांचा व काबन्डाझाम् ५०%, हक्झाकानाझाल. वापर करावा याच बरोबर आता कापसाला कृषि विषयक सल्ला। बॉडांची संख्या बऱ्यापैकी असल्यामुळे त्यांना पडण्याची शक्यता बळावते यामुळेच खताचे अन्नद्रव्यांची कमतरता पडून लाल्या रोग व्यवस्थापनहीं महत्वाचे आहे त्यामुळे अन्नद्रव्यांची कमतरता पडून लाल्या रोग पडण्याची शक्यता बळावते. त्यामुळे पोटॅश,

युरीयासोबत झिक व म्यॉग्निशीअम यांची मात्रा कापसाला दिल्यामुळे लाल्या रोगाचे नियंत्रण करण्यास मदत होते.

प्रा. डॉ. एम. बी. पाटील

वनस्पतीशास्त्र विभाग, कै. रमेश वरपुडकर महाविद्यालय, सोनपेठ जि. परभणी मो. ७५८८०१७७१३

Farmers and it's preventive measures'

PRINCIPAL Late Ramesh Warpudkar (ACS) College, Sonpeth Dist. Parbhani (MS)

अझोला हे पाण्यावर तरंगणारे एक फर्न आहे. बऱ्याचदा आपण पडक्या विहिरीत किंवा साठलेल्या पाण्यामध्ये आझोलाचा हिरवा थर जमा झालेला पाहतो. हवेतील नत्र शोधून ते साठवून ठेवण्याची क्षमता अझोलामध्ये असते म्हणून त्याचा जैविक खत म्हणून भाताच्या शेतीमध्ये मोठ्या प्रमाणात

वापर केला जातो पण ज्या ठिकाणी भाताचे पीक घेतले जात नाही अशा ठिकाणी सुलमतेने व उच्च प्रथिने असणाऱ्या अझोलाचा पाळीव प्राण्यांसाठी खाद्य म्हणून स्वस्त आणि मस्त पर्याय ठह शकतो फक्त गरज आहे ती याची माहिती शेतकन्यांपर्यंत पोहोचवण्याची.

अझोला मधील पोषक घटकः अझोला मधील पोषक घटकांचा विचार करता असे लक्षात येते की यामध्ये प्रथिणे २०-२५ टक्के फायबर १२-१५ टक्के त्याचप्रमाणे कॅल्शियम, फॉस्फरस, पोटॅशियम, कॉपर, आयरन इत्यादी मिनरल्स मोठ्या प्रमाणात आढळतात. त्यामुळेच अझोला हा एक पशुखाद्य म्हणून सध्याच्या काळात समोर येणे खूप गरजेचे आहे.

अझोला उत्पादनाची कृती: ज्यांठिकाणी अझोलाचे बेड तयार करायचे आहेत ती जमीन समतल व स्वच्छ करून घ्यावी. विटाच्या एकावर एक दोन थरांच्यां साह्याने २ मीं ३ मी चे चर तयार करून घ्यावेत. विटांनी तयार केलेल्या अशा आयातकार चरावर युवी स्टेंबिलाईझड सीट पसरवून घ्यावी अशा प्रकार अझोलाचे बेड तयार केले जातात हल्ली बाजारात अझोला उत्पादनासाठी आवश्यक रेडिमेड बेडही मिळतात.

अशाप्रकारे तयार झालेल्या बेडमध्ये बूडाला १० ते १५ किलो बारीक चाळुन माती पसरावी. दोन किलो शेण, तीस ग्रॅम सुपर फॉस्फेट, व थोड्या प्रमाणात मायक्रोन्यूट्रियन्ट दहा लिटर पाण्यात मिसळून त्याची सूरी तयार करावी. हि सूरी मातीवरती समप्रमाणात मिसळावी. नंतर बेडमध्ये सात ते आठ सेंटीमीटर एवढे पाणी टाकावे.. या पाण्यावर कचरा असेल तर तो चाळणीच्या सहाय्याने काढून ध्यावा आणि त्यामध्ये अर्था ते एक किलो अझोलाचे कल्चर पाण्यावर पसस्न ध्यावे. त्यावर तात्काळ पाणी शिंपडावे.. आता दहा दिवसांमध्ये या अझोलाचा पूर्ण थर पाण्याच्या पृष्ठभागावर पसरलेला आपल्याला पहायला मिळतो. अझोलाच्या बेडवरती शेडनेट बांधल्यास तीव्र सूर्यप्रकाशापासून त्याचे संरक्षण होईल. अझोलाची लवकर वाढ व्हावी आणि दररोज उत्पन्न मिळावे यासाठी पाच दिवसांच्या अंतराने २० ग्रॅम सुपर फॉस्पेट आणि १ किलो गाईचे शेण अझोलाच्या बेडमधील पाण्यात मिसळावे व दर दहा दिवसांनी बेडमधील पंचवीस ते तीस टक्के पाणी बदलावे बेड स्वच्छ. ठेवावा पाणी व माती वेळेवर बदलावी आणि दर सहा महिन्यांनी नवीन अझोला लावावा.

लागवडीनंतर १० ते १५ दिवसांत अझोलाची भरघोस वाढ झालेली दिसून

येईल एखाद्या चाळणी किंवा ट्रेच्या मदतीने आझोलाची काढण केली जाते एका बेड मधून दररोज सुमारे ५००-६०० ग्रा अझोलाची काढणी होऊ शकते काढलेला अझोला ताज्य पाण्याने धुवावा जेणेकरून त्याला येणार शेणाचा वास कम होईल हा ताजा आझोला किंवा सुकलेला अझोला पशुखाद्

म्हणून वापरले जाते.

अझाला

अझोला चारण्याची पद्धतः दुभत्या गायीआणि म्हशी यांच्या चाऱ्यामध् आणि खुरांकाध्ये एक ते दीड किलो प्रतिदिन मिळून एकास एक प्रमाणात खार घालावा त्यामुळे दुरी पॅनलना त्याचबरोबर दुधातील फॅट मध्ये वृद्धी होते. प जनावरांना अझोला देत असताना एकदम एक ते दीड किलो अशा प्रमाणान देता सुरुवातीला शंभर ग्रॅमपासून चालू करून त्याचे प्रमाण दिवसेंदिव वाढवत एक ते दीड किलोपर्यंत न्यावे

लहान वासरांना तीनशे ते पाचशे ग्रॅम अझोला दररोज दयावा.

शेळ्या आणि मेंढया यांच्यासाठी सुद्धा अझोलाचा वापर केला जातो.

पाळीव पक्षी (कॉबडी, बदक, इमू इ.)च्या खाद्यात मिश्रण स्वरूपः अझोलाचा वापर करावा.

अझोलाचे फायदे : अझोलाच्या वापरामुळे पशुखाद्यावरील खर्चात १५ २० टक्क्यांची बचत होते

जनावरांत गुणवत्तावृद्धी होऊन रोगप्रतिकारक शक्ती वाढते, आरोग् सुधारते व आयुष्यामन वाढते.

दुभत्या जनावरांना अझोला चारल्यामुळे त्यांच्या दूधात व दुधाच्या फॅट मध् वाढ होते. शेळी/मंढी, डुकरे किवा ससे यांना अझोला चारल्यामुळे त्यांच झपाट्याने वाढ होते तसेच वजनामध्ये वृद्धी होते.

पाळीव पक्षी - कुक्कुट, बदक, इमू, इ. ना अझोला चाराल्यास त्यांचे वज वाढते व अंडी देणाऱ्या पक्षांच्या उत्पादनात वाढ होते, तसेच अंड्यांचा पृष्ठभा चकचकीत होतो अझोलाच्या वाफ्यातून काढण्यात येणारे पाणी नत्रयुक्त खनिजयुक्त असल्याने पिकांसाठी झाडांसाठी वापरता येते.

वाफ्यातून काढण्यात येणाऱ्या एक किलो मातीचे गुणधर्म हे सुमारे o.' किलो रासायनिक खताइतके आहे. अश्याप्रकारे अझोला लागवड हे सोपे अल्पखर्चिक व किफायतशीर तंत्रज्ञान असून, ते शेतकऱ्यापर्यंत पोहचवणे त्याचा जनावरांच्या आहारात वापर करणे ही काळाची गरज आहे

प्रा. डॉ. मुकुंदराज बाबुराय पाटीर वनस्पतीशास्त्र विमागप्रमुर Late Ramesh Waक्रीuबमेश वरपूडकर महाविद्यालय सोनपेठ, जि. परमण (ACS) College. Sonpeth Dist. Parbhani (MS)

Article about - 'Azolla Production'

सोनपेठ : कडुनिंबाच्या झाडाची पाने अळ्यांनी खाऊन टाकल्यावर केवळ काड्याच शिल्लक राहिल्या आहेत.

कडुनिंबावरच पाने खाणाऱ्या 'अळी'चा प्रादुर्भाव!

सोनपेठ, ता.१५ (बातमीदार)
: नैसर्गिक कीटकनाशके म्हणून
ओळख असणाऱ्या कडुर्निबावरच पाने
खाणाऱ्या अळीचा प्रादुर्भाव पाहावयास
मिळत असल्यामुळेच आश्चर्य व्यक्त
होत आहे. कडुर्निब हे भारतामध्ये
जंतुनाशक म्हणून मान्यता प्राप्त आहे.
नैसर्गिक कीटकनाशक म्हणून याचा
प्रामुख्याने वापर करण्यात येतो.

野野田明施

नी

ना

a

₹

3

कडुनिंब हे सर्वच दृष्टीने उपयुक्त असल्यामुळे त्याचा औषधी म्हणून वापर केला जातो. या झाडाची पाने, फुले, फळे, साल, बियांमुळे हे सर्वच अत्यंत कडू असल्याने त्याचा जंतुनाशक म्हणून वापर होतो. मानवी आरोग्यात तसेच पिकांवरील अनेक रोगांवर याचा गुणकारी औषध म्हणून वापर प्रामुख्याने केला जातो. कडुर्निबाचे र्निबोळी अर्क कीटकनाशक म्हणून मोठ्या प्रमाणात वापरतात. यात असलेल्या 'अँझाडिरॉक्टिन'मुळे मावा, अमेरिकन बोंडअळी, तुडतुडे, देठ कुरतडणाऱ्या अळ्या, फळमाशा, खोडिकडे व पाने कुरतडणाऱ्या अळ्या यावर प्रभावी औषध म्हणून कडुर्निब समजले जाते. हे अँझाडिरॉक्टिन र्निबाच्या पानातही असते. परंतु, गेल्या काही दिवसांपासून कडुर्निबाच्या झाडांवरच पाने कुरतडणाऱ्या हिरव्या अळीचा मोठा प्रादुर्भाव पाहावयास मिळत आहे. या अळ्या निंबाच्या झाडांची पाने पूर्णतः खाऊन टाकत असून, पानांच्या जागी अतिशय खादाड असणाऱ्या या अळ्याच दिसून येताहेत. या अळ्या पाने खाऊन केवळ शिराच शिल्लक ठेवत आहेत. त्यामुळे निंबाच्या झाडावर केवळ काङ्याच दिसत आहेत. कुठल्याही

निंबाच्या झाडाखाली गेल्यावर या हिरव्या अळ्यांचा सडाच पाहावयास मिळत आहे. जगभरात पाने खाणाऱ्या अळीवर प्रभावी नैसर्गिक कीटकनाशक म्हणून प्रसिद्ध असणाऱ्या निंबाच्या झाडावरच या घातक अळ्या आढळूत येत असल्याने सर्वत्र आश्चर्य व्यक्त केले जात आहे. कडुनिंबाच्या झाडावर पडलेल्या या किडीमुळे कडुनिंबाची नैसर्गिक कीटकनाशकाची मूळ ओळखच लोप पावते की काय? असा सवालदेखील उपस्थित होत आहे.

सक

औ

आ

सर

यो

प्रर यो

कें त्य क्षे

सुर

रार

अं

नो

झा

पा

यो

सु

6

য়া

पु

3

a

3

कीटकनाशकांच्या अतिवापराचा परिणाम

वनस्पतिशास्त्रज्ञ प्रा. डॉ. मुकुंदराज पाटील यांनी सांगितले, की हरितक्रांतीनंतर सूक्ष्मजीव व कीटकांच्या नियंत्रणासाठी विविध रासायनिक कीटकनाशके किंवा जंतुनाशके यांचा वापर मोठ्या प्रमाणात वाढला आहे. त्याच्या अतिवापरामुळे या जंतू व कीटकांमध्ये या रासायनिक घटकांप्रती प्रतिकारक्षमता वाढलेली पाहावयास रासायनिक ज्याप्रमाणे मिळते. औषधांचा वापर वाढलेला आहे, त्याचप्रमाणे निंबोळी अर्क हेसुद्धा खूप मोठ्या प्रमाणात शेतीमध्ये वापरले जात आहे. पर्यायाने त्याचीसुद्धा प्रतिकारक्षमता या कीटकांमध्ये व जंतूमध्ये आलेली पाहावयास मिळते. आजकाल कड़र्निबाच्या झाडांवरसुद्धा कीटकांचा व जंतूंचा प्रादुर्भाव हल्ली होत असलेला पाहावयास मिळत आहे. हे असेच चालू राहिले तर एक दिवस मनुष्याला कीटकांवर नियंत्रण करणे अशक्य हीणार आहे. अशा प्रकारे जिवाणूंचे सुपरबग तयार झालेले उदाहरणही आपणास पाहावयास मिळते.

DR. S. B. KADAM PUBLISHED HIS ARTICLES REGARDING MA RATHI LITERATURE

गोदातीर सभाचार विवास है. २६ फेब्रुवारी २०२३

बालमनाला वेड लावणाऱ्या कविता : 'हत्तीच्या सोंडेचा

।इच

रांतंत्र माराधमास्त

al their

पुस्तक परीक्षण

प्रा. सर्वाराम बाबागन कर्

मार्ग्ड मांजिसके कलार्यकोचे राजन समृद्ध आहे. खात मानवारों निर्देशिया, मारायात पुत्र शास्त्राचा, सहस् सेंगांच्य मन असि समीतकीय, सिमांना मानव हेनामा, सन्यानेन अवदान बरायाम्, रेजस प्रकृति बरुत प्रतंत संगणाम्, राज्यांच्या, परंच्या चेडी, विद्यानकीन राजने अवती उपलब्धाना अनेन सामग्रीमा सन्ती क्षेत्र प्रमुक्तवर, विद्य कार्ट्यर, ...आहे सन्दर्भ करोती विद्याल आहेत, या सम्बद्ध सर्वेत्राचे पृत्तीच्या প্ৰতিৰ কৰা বা ভাৰ কাৰকালাই লিচিকতা বাৰকোঁৱা বাছত सामन्त्रम् संबंध राप्रकारः है यह सहवर्ण त्या गृति स्थि माञ्च रचते, या कार्याद्धाराच्ये त्यांचा (वर्षा संतर्भकृत, वेनतुत्र- वर्षाका मानाव्य स्वाव साववातूत, विवेध कार्रिकालून, सार्व्य प्राप्ति कार्याच्या (नेहालेकावानून सार्वा बेर्काल्या) वर्ष कविता प्रकारित झाल्य अहेत.

'मेंडर्जा केर रीतमान जनते, हा राजा कर्ताचा अर्थ का क्षीप्रकारे क्यो होई झालानेवाई आक्यानेव सन्ता कारण पार्थन राज 'मी' ला साद देशलाब विलय असीन नियम अभियानी मतान साधन (प्रेन्ट बान्द्रोलांडो केनेता हा चंचा प्रमुख बुक्तव्य हती, चंद्रन बाववा; नार्यवर्धन (बीवा uncurrent firm widows ...) प्रत्येश कर्यने वसाई साहित्यातील र्योत्र वर्णा संपूर्त स्थानं झान्यकंत आपनी नेखरी यातक्षिता निर्देश्यानको ज्ञानको व स्थारवर्तिका एव असूर्त एक केसा. विको अर्थित कार्यकार स्थापको अस्तर्भ स्टेस्टी साम्रकत करिलेन्ट्र संबादपुत उमा काली. संबंध वारायणसम्बद्ध स्टास बर्तन मार्गन येल एर्पयहून मन्द्रमध्येश देवतासणी अवस्थि बातात, देद तावरात, गुर्गुपाच्यात बाटतात यातव या वार्यवे बेटियत तावाको आहे.

पुरः यांका पाअनीहा 'आरक हारहेव चित्र' हा वाच्यांटर प्रयोगित प्राप्त असूर या संस्कृतित परितेत पंपाप्तपाल आहे, सभा आहे, प्रमापि लडिकाट एवं आहे, इया नवन्त्रिक प्रश्निक असे सरकारक क्राफ्टिक निर्माणे निर्देशन अहे, अरमान बारची करिया बाताब अहे, होरह, बीर, बार क्षमा, रेड, मक्षमक, विभाग, अङ्गुत व तरंत या नवताची दूराय प्रतिकृति कार्य कर्याची भागा प्राप्ती, शुक्ता भारतपाड़ी सीकी असूर के अंतर्गत नार्योंने सार्थी आंध्योंनेनी आहे. स्वर्णाची व्यक्तिसीची सारह व मूर्याच्या पत्री अञ्चन्यामुळे सार्याण प्रत्येत कर्यीता आपणे अंत्रपुत राज्यमें प्रबाद बारते, को कर्ताच्या अलंक करिया अन्यवस स्मर्थक्षणाय जाम समुद्रा दरले. त्यांच्या अनेव व्यक्तिन गुव्हित वे बीहर स्वपूज्यके प्राप्त प्रतास्थित हैं हैं हैं हैं को संबंध संस्थानक अधिकार से संस्था (स्वपूज्य अधिकार संस्थान

सहय निवृत जनात---'अर्जाच त्यांनी मता माझी निचासी होती जात, मी म्हणाती, काम सांगू ? टीन वान...दीन हात' सालुकाराचा द्वारा स्वार अस्तिमात सांग्राम पासना द्या बनिनेत्रेक बहुता जन् बाही आकन्यात्रमेर प्रदेश आहे peda facesa privaria fich gia sa malah falis pulah

करने अन्हें. केश 'ऐका देखा दोकांनी। नावराजयी कहानी, बात नाजी सोवां सब नाजार्थ चली'

an articitates aftern to प्रतिसं प्रापेक काठी रायक प्रियम्बाना निर्मापक सरस्याः या सनिर्मान प्रतिस्था सा आगस्याना बाहरू चनुत्र करेग्रोच्या क्य आरायान्य प्रदेश देखाचा आहेत

'हलेका सांह्रका जल' का कल करिताहोड्डाचे डिकिंस प्रयोग रंगात पर्यंत रिनेत कर्मा तथात स्थर्भ----महस्य विद्युक्तम्य पृत्तीक रहतः कारम्याच्या कार्मेको पुरापुकते. पुरेशी जेला जेला राज्यमधी तेला र्तेका मी रमा ओडी म्हणानची. पुरे पुरे तर स्वारंग कुठाई सूत्र विकास की राज सकत रहा ओड़ी मारुख, का बन बात! प्राप्त राजकविश्वांचा प्रत्यत कुरु." पर परिता विदेशाल प्रजीत अपने कारण है आजप्त संपाप बालपन स्वतील साम्प्येद महिली अर्थन, बद्धनरेना बार्ट, पेट. धीरिक सुविधा, गीर्वाणक व सामाजिक संदर्भाका करोडीका स्वतुस्य तकाने कोडी जरण्याम स्वतुक्त तरावो उद्देश करण्या सूच राज्यत बद्धार चर्च चनार्थ पुन्तास्यतं कर्ताना केते. उत्ते-

'दर पान आज्यानः पाउस औता प्राप्तानः आज्ये थेर्ग पिजलेने कोवळे खेर रुजलेने' (प्.४४)

प्रस्तुत वानकीना संद्रात पूर्ण ५२ वर्गना पूर त्यानूत वानकीना वर्गनेकाना निर्वेद दंवने कर्गने सामग्री अपूर्व प्रशासक वास्त्राच्या प्रशासकार्य मा प्रतिका राज्य क्षत्र स्थान सामाज्ञ अर्था. लाग्य लेक्ट्रांच्या प्रशासकार्य मा प्रतिका राज्यस्त्रीय अर्थी. वेतुंक्य क्षत्रंक्य अर्थीत, वेत्रं का का पुर्वेच, वेत्रंच, व्याप्त, क्षेत्रंच, व्याप्त, क्षेत्रंच, व्याप्त, क्षेत्रंच, व्याप्त, वेत्रंच, व्याप्त, वेत्रंच, व्याप्त, व्याप र्वप्रदेश विकासके गोर्ड आरमाचा अला चा प्रतित आहेत. एउस बार फिर दिया र होता तो वार्यपोध्या निर्मा करवा अस्त्री, ह्यारी बार फिर दिया र होता तो वार्यपोध्या निर्मा करवा अस्त्री, स्वरूप सास्त्र फिर्माची ग्रहानेट फेसी, हे सारके प्राची निर्मा सारमेच निर्माण, निर्माण बारकान दिवालन, 'बूल बारको प्रदे । हैंव जिसके॥' ही विकास

विशेष अपनि सकता होताना जिल्ले.

() जैकारिक वैद्यालिक दूरी वेगारा:वेटूब बानही जोकारिक वाले व बालकार्य व्याद विश्वसाताकः
वालका वाले हो जिकार्य व्यादा वेगारा:वालका वाले हो जिकार्य व्यादा वेगारा वेगारा व्याद विश्वसाताकः हता क्षेत्रत बार्व कल्कारत हाम व स्थाप अवस्था सेवार्यन विवयस

जाती, पुष्पात हवा कानी की पुणा जांचू रकाओं पहर्णायं एक जाता सरकते, येथे इलाबे रहने बाउम बडले एकप होते. कुलन्त एका समितित हका बालेन्स कर्षे अल्बात प्रस्त कर्ष करन Runi, neie freifer grauf प्रदूषानेची सका प्रातिकारी ही गाँचता कुटी, पंड, जुड़, लंकड, प्रति, युक्त व नुबांतर अधिन प्रत्यं निष्यु आ

'बोहेच् ख्याता सूर्योज्यस जताती चक्रा जताती बोबल सूर्वाची केवळ ताराती हाल

पुनवास सक्ष'(१,४०) एक्ट्रोडॉ च क्रीडेट्ट ग्रहर रिकार्डेट्ट् मिस्सोट्ट लेक्सच्य जिसलेहरू नियाजेत्या प्रयोगपुर त्यांच्य सनातान कुर्गुस्तारा बर्च वाच कोडले. उटा, 'ताच साते परात, कार्यण दाले कोल / चलड अन् बांतर्थ, एक्ट बार्व हो जन?' हा हा। प्राच्याना अधिक विकास का कार्री 'सूर्वार्थ सर्गा' या व्यक्तित चंद्र -तृर्व द्यात पुरस्ताची कारण करन अर्थन्या पुर्वात ओर्था युक्तेच्या रामास्यूर

> 'सूर्व नुब्राता शरू प्राता नुन्हा सूद्यीया यन प्राता कृत्योतर प्राती पानी पूर्णी कामी सूर्वाची राणीं (पृ.५०) आत्र स्वस्था स्टेस्स प्रशंकायुर निरात

समञ्ज कांग्यार स समसामानंत्रहे म्हणूनप कारणे में, च्लाकरा ८०००४ संबंधित कारण है कारण है कारण स्थाप संबंधित कायू समर्थी, इ) सेकार्थिया कायू संबंधित का प्रात्तकार,-प्रातृत सम्बंधित संबंधित लहम संबंधित कारणुक्ती, अनुकार प्राप्त कार्यकारू कार्य तीर्थ मानाम हा संबंध अब, येथे अव्यक्त

शब, प्रशासन राज, शाजिक अलंबरा, राज्य भारताले अनेक येख

BRITAIN

उच्च. प्रशास - विकास, होउन - नेपून, सहस्रते - ओहस्त्रते, ्य, जाला - स्थाना, हाजन - जर्म, ताहाजन - ब्रोह्मकी, पाजायजा - सामाना, जीवन्दी - राज्यदी, साधू - भीडू, सुलत कुला, प्यादायी - एवडायी, एन - चन, तिलड - तिलड, देशाला -जीवाना, ब्राह्मियी - जानाची, बुलड - बुबड, लाव - बाल, पाठ्यी -बिहारी, चेडीची - सेटीची, साली - स्टेम्स, युव्य - गुका, सुटेश -बुटेस, पेडीची - सेटीची, साली - स्टेम्स, युव्य - गुका, सुटेश -बुटेस, पेडी- देश, बाना - एव्य, लेड - स्टेट, तेनडव्यत - बस्टस्बस, हुरी - कुंचे- लुंचे, क्या - क्या, पुरती - दोस्टी - सजी, असे अनेक नारमुक्ती राज्य या करेतालस्मार जातेलाचे करियोका अलिक तम विज्ञात, तो पुढेड़ी जोद म्हणून दिनक नाकन्यानमधी

गेवरांच गीरीनातचे यहे देखारा:-

सहज संकर्षक आयन्त्र चानुचनि एवँवये वट जियमणा-च वो अर्थन रुपेयो कथ येथे आहे. स्वतानी तर्न युव्य एका निव्य हर्गावकू पाप करून केवल, गर्न मुंच रुवा येजा करीव बंध नेतार, निर्मा पत्र व वर्णको मेलेन्स निर्मा कुंच्य समाजात व त्याल स्कूट संस्कृत राज्यात.

पुष्पानी नव मिहानी करून दक्कती माती मार्गापुर प्रवचनी पुरत हिराकीची वार्गी स्वानाती हिराब हालांचे साथ आहे निमार्गिक है कुछ पुरत वाराजाते वाय आहे (वु.४३)

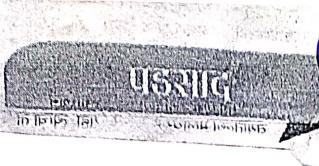
स अभिन फल्याचा निक्तिकाल सभी लेकांदुरे उन्हे क्षेत्र विश्व परिवर्णलेख कावता आणि वावस वर्णन क्षात क्यारी वेबील प्राप्ता ही सफलके जिल्लाक देवारी मीतिक कर क्षते, सर्वेतरिक्षेण विकृत्यः का प्रेराव्यक्तिसम्ब प्राण्यकाले क्षत्रवाचना का अका करियम प्राप्त पायली का मुक्ता हत्युद्धा रायल पार्थी हा विकृतक संदर्श, नेपील बालोबी देशको तहार करते की जिला आहर बार्ड देण्यानेशा पातून दिले अन्तरे तर विस्तात जीर तो बादना अवता, 'बार पार पुराआधे' या कॉलेत इतीर जंजातीन सर्वा पत्रे चीवन वात्यपुत्रे पारते तथ कारती व राज्यपर्य विकास केली, तेला विहास्त आग्रेस्टर अस्ताती हतीये गारू फले व संदल्यानुध हतीया राज्यप्रै सेंड इक्टबारी गीट मुलंग मलेटेंग्य तस्त्री नहीं दलपरिती कार कार्त

एड्ज ४१ राजकीरातंत्रक या संद्रहाची मांघणी मञ्जून अनून मुक्तुसाम विकास सरहा जाया यांचे विश आहे. या विकासी विकास भावतेली प्राचांची संधा व स्वास्त्रम प्राच्यांची निवाह हार्यांचे राज ओहुर संद करक्यांचे दिन्ही, अभिनेतान प्रतासन, अभिनासन स्टूच निकालमा या संदर्शया सुन्तार्थमा काँनि 'स्वानम्' या वीर्वस्थाते आयल्य सम्मार्थना संदुत्तने प्रयोजन सर्थनमे असे, मार्थाका राजाई होता ... मार्गम वर्त सम्यत् गाहित्यांनी रित्त लेक्कांचे सम्यत्ये दिमी आहे. पुगावाच्या समयुक्तांक सर्वे को कुट् के संस्कारण्य जनवाने विदेश आसू मार्गम, 'कृतिका संदेश कम' या सम्बन्धित संदृत्तकु कर्मने सम्बन्ध र्च-राहरतेनी एर्जितनी आहे. या राष्ट्रेजानी पूलकाच्या पर्यापनी भानेता जंतनातीत प्राप्यांचा गता वर्षे कंपरीता सूत्र कार्यात आहे. जारा अधिराय दिला आहे. मना तर हा पाय अभिराम आरहाता. सहस्य कुमीना चानून देण्याचना आग्रमा क्रिके अमेव नेटा या वर्तिया साधाया हा प्रत्य हेंचना, स्टामुलेव एवः सनस्य स्टामु आराम सराव्यांना विस्ती, वी हा बाज्यांत्रम् आरम्बी असरप वाचारा, अराज्या सेवर्जन पान्हा दाख्यावा, सतीसा पुरीस नेजनगार्थ पाडु गुमेच्या

(करियार्ग्यहाचे नात ।- हारीच्या संदिधा कथा नती - संदोध नायकका (शंघके- ८६६८४९४४६८) प्रकारक :- अधिसंधान प्रकारन, औरंखनाद अनुती :- १ पाने.२०२१ (इसंतीन्पोती सारियोगाँ पुने जर्मती) स्टूज पृत्र :-किंगत :- १४५ रुवते) 10.7

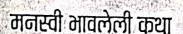
PRINCIPAL

Late Ramesh Warpudkar (ACS) College, Sonpeth Dist. Parbhani (MS)

とものから

Sonpett

'मनातलं कागदावर' या सदरात उज्वला रानडे यांचा 'वेबो वंप' (१७ ऑक्टोबर) ही कथा वाचली. गर्भवती असणे हा स्त्री जीवनातील सर्वोच्च आनंदाचा क्षण मानला जातो, पण वेगवेगळ्या सामाजिक व आर्थिक स्थितीतल्या दोन स्त्रिया आणि त्या दोघीच्या जगण्यातील महदंतर लक्षणीय पद्धतीने आणि प्रकर्पाने लेखातून आलेले दिसते. एका स्त्रीच्या दुसऱ्या वाळंतपणाची बातमी करण्यासाठी घडपडणारे वृत्तवाहिनीचे मालक आणि आपण गरोदर आहोत हे इतरांना कळले तर नोकरी जाईल ही टाळेबंदीच्या काळातील पत्रकारिता क्षेत्रातील विवंचना, नोकरी गेली तर घर कसे चालवावे, हा प्रश्न नज़रेसमोर ठेवून गुर्भाला सैलस्र टॉपमध्ये दडवू पाहणारी नेहा. एका 'वेबी वेप'ला क्रमेन्यात केंद्र करण्याची धडपड, तर दुसरीकडे आपला 'वेबी ब्रंप क्रिती दिवस आणि कसा लपवता येईल याची काळजी, असे विरोधाभासी वास्तव येथे आढळले नहाच्या करिअरमधील चढ-उताराला समर्थ साथ देणारा तिचा नवरा विक्रम हा अतिशय मेंच्युअर बाटला दुसरीकडे अभितेत्री उर्वशीच्या चार्टड फ्लाइटला एक तास उशोर झाल्यामुळे नेहाच्या मैत्रिणीवरावरच्या गप्पांमधून पत्रकारिता क्षेत्रातील नोकरीची अनिश्चितता, वेभरवशाचा मोवदला अत् स्ततार्केमेऱ्याच्या झगमगाटात गहूनही अंतर्मनात दंडलेली दुखरी सल-जी कघोही प्रेक्षक रिसकांता दिसतःनाही, तो सहज्ञपणाने उघडी करून दाखन्यारो हो कथा मनस्वी भावली

प्राः संखाराम कदम, प्रशाणी

PRINCIPAL Late Ramesh Warpudkar (ACS) College, Sonpeth

Dist. Parbhani (MS)

Connad with Cam Conna

General Sieri

आप्यात्मिक भारतात विचारांच्या दोन परंपरा आहेत. एक आचार्य परंपरा व दूसरी संत पंरपरा असे र.आ.मंबरकर म्हणतात. संत म्हणजे साक्षात देवाचे रूप. इहलोकी शवरणारी ईशवराची प्रतिमा म्हणजे संत होय. 'संत' संकल्पनेचा पहिला टसठशीत उच्चार मराठीत संत मुक्ताबाई यांच्या 'ताटीच्या अभंगा तुन आल्याचे दिसून

ते संत जेणे घ्हावे। जग बोलणे सोसावे, संतपण जेथे बसे। तेथे भूतदया असे 11 किंवा विश्व रागे झाले वन्ही। संत सुखे व्हावे पाणी ।। असा हा संतत्वाचा उद्घेख करून लहानन्या मुक्ताईने संत ज्ञानेश्वरांच्या मनातील किल्मीषे दूर सारली व त्यांना जीवनसन्मुख हाण्यास प्रवृत केले.

संत ज्ञानेश्वर संत नामेदव, संत एकनाथ, संत तुकाराम यांनी मुख्यत्वे पंढरपूरचा विठ्ठल हे उपास्य दैवत मानले व

बळिया माझा पंढरीरावा। जोपा देवांचाही देवा ॥

म्हणत एकेश्वरवादी शिकवण मराठी जनमानसात रूजविली. यासाठी 'पापे जन्मांतरीची!' म्हणत सहजसुलभ भक्तिमार्ग सर्वांसाठी खुला केला. या संताच्या अंगी व्यक्तीमत्वाची शुध्दता व गुणसंपन्नता, आत्मोध्दारा बरोबरच लोकोघ्दाराची आस ही लक्षणे असतात, असे प्रतिपादन केले.

'संत' म्हणजे अस्तित्वात असणारा. अखंडपणे अविकृत रुपात आढळतो, तो संत. मंपठी सोबतच हिंदी व गुजराती या भारतीय भाषेतही हा शब्द वापरला जातो. उदा.कबीर, मीरा, नरसीमहेता, सूरदास, तुलसीदार हे ही संत म्हणुन ओळखले जातात. संत ही

आध्यात्मक्षेत्रातील अत्यंत उच्चकोटीची अवस्था आहे. हे सर्व संत युगंधर लोकनायक होते. ते इहलोक तसेच परलोकीचे मार्गदर्शक होते.संत या शब्दाचा बह्धा बुध्दिमान, उपयोग परोपकारी, सदाचारी व भक्त या अर्थानी केला जातो. या सामान्य अर्थाने वारकऱ्यांबरोबरच इतर संप्रदायातील सत्पुरुषांचाही संतरंग संगती। मनोमार्ग गती (ज्ञानेश्वर) न लगे मुक्ती धन संपदा।। संतसंग देई ॥ (संत तुकाराम) म्हणतात,

प्रेम, करुणा, माणुसकी, नैतिकता यांच्या समाजाची उभारणी व्हावी ही संतांची तळमळ प्रत्येक

प्रा. संखाराम कदम, परभणी

'संत' या संज्ञेने निर्दश करता येईल.

जगाच्या कल्याणा। संताच्या विभृती। देहकप्टविती । परोपकारो ॥ म्हणजे संताच्या विभृती कल्याणासाठीचं असतात. वारकरी संप्रदायात संतांच्या आशीर्वादामुळे संकटावर भात करण्याचे सामर्थ्य

प्राप्त होते, पारमार्थिक आनंदाची

प्राप्ती होते असे मानले जाते.

म्हणूनच

काळात आवश्यकच आहे. संतांनी आध्यात्मिक क्षेत्रापुरती होईना समतेची मानवतावादाची गुढी उभारली. आपल्या आचरणातून मानवी मूल्यांचा आंगीकार करत मराठी लोकजीवनावर उत्तम संस्कार केले. माणसाच्या माणूसकीला प्रतिष्ठा मिळवून दिली. आपल्या सहवासात आलेल्यांचे दःख सगजून घेवून ते दूर करणे हा संतांची सहजधर्म मानला माण्नच

जेका रंजले गांजले । त्यासी म्हणे जो अपुले तोचि साधू ओळखाया । वेय तेथेची जाणाया किंवा युडती हे जन। न देखये डोळा । येतो फळयळा । म्हणोनिया ॥

ही खरी संतवृत्ती होय. संताचे वास्तव एकाच जागी नसते तर 'हे विरवाची माझे घर' ही त्यांची व्यापकवृत्ती असते. संतपण केवळ वाणीत नसते तर ते कृतीतुन साकारते

लेफ्राचे हीत। वाहे माऊली चित्त । ऐसी कळवण्याची जाती। करी लाभाविणा प्रिति ॥

अशी संतांची नि:स्वार्थ वृत्ती असते. 'जनी जनार्दन' हा त्यांच्या वृत्तीचा सहजभाव असतो. सर्वजन माझे आहेत आणि मी सगळ्यांना आहे ही अनुभूती येणे म्हणजे संतत्त्व. गंगेच्या पाण्यासारखे निर्मळ व पवित्र असं मन या संतांजवळ त्यांच्या आचारणातून मिळते. हे नि:स्पृह, दयाळ् दृढ मनोनिग्रह असणारे सर्व प्राणिमात्राचे कल्याण चिंतीनारे. स्थीर स्वरुपी व अलौकीक शांती असणारे सदैव प्रसन्नचित तरीही उपाधीमुक्त असतात. म्हणूनच ज्ञानेश्वरीत माऊलीने म्हणटलंय ते ज्ञान पैगा बरवे ।

जरी मनी आधि आणावे। तरी संता या भजावे सर्व स्वेसी ।। ४ -१६३ संदर्भसूची:

१. पांगारकर, ल. रा. : मराठी वाड्मयाचा इतिहास.खंड पहिला विदर्भ मराठवाडा युक कंपनी,पुणे दु.आ.१९८२, २. निसराबादकर, ल.रा. प्राचीन मराठी वाङ्यमयाचा इतिहास, ३. श्री सफल संतग्राथा

Late Ramesh Warpudkar (ACS) College, Sonpeth Contra Dist. Parbhani (MS)

ढलासा

गाती आजकाल भी 'मझल माणसांची'

गहल हा मूळ आबी हान्द ; एण काल्यप्रकार काशी कावेतून ऊर्द्रत ित्वन मण्डी, हिंदी, गुजाती भारतीय भावाल रूप हाला. ल्लवी मूळ प्रवृती शृंगारकाव्याची. ो वरोवर केलेल्या गुजगोटी' हा शब्दाचा कोशातील अर्थ, पुढील ात मात्र भक्ती, अध्यात्वाप न्याजिक, राजकीय व राहीय 🌶 रूपाचे विषयही ग्रजलेतून येऊ

ासलेक्या बांधासीत जा ब 🏿 👀 या गोडी हमखान असतात्व. माण्डे होनहोन ओळींची स्वतंत्र ो. अशा पाच हे सात कडण्यांची गंत्राल लिहिली जाते दन परील प्रत्येक जेर स्वयंपूर्ण, असतो, न्यामुळे तो बेगळा इर स्वतंत्रपणे सुधावितासारका ा बेतो. बृत्तांची विशिष्ट नगी, काफिया व रक्षेफ अशी ी बमक्योजना ही गुजलेची दर्शनी पे आहेत

मराठीतील पहिली गुजल म्हण्न अमृतस्य बांच्या 'जगव्यापका । नाही कले म्हणावे' वा रबनेला 🏿 ब्ढले जादे, त्यानंतर मोरोपंतांनी ही जातीरचना केल्याचे दिसवे.
 साली स्थापन झालेल्या 🏄 किरण मंडळातीत कवी मापव क्षा करी साक्षेपीवृतीने गक्रल काव्य प्रकाराचे तेखन केते. 🎉 वा 'गजलांजली' (१९३३) हा मण्डीत दाखल झाला ब मण्डी गझलेची गोडी लागली नवरांनी गञ्जलका गामकिक्या 📝 विदार न करता विविध ांचा उपयोग घाववृत्तीच्या सत्तग क्रिकारमाठी केला. गङ्गतेची **ा**करी मांडणी, नाट्य, खटका, ्राव फेक, उतानता, शब्दोचाराचे व सक्त - किंग्स नत जागवयारा मकपणा, राष्ट्रांची र बडन १. विविध वैशिष्ट्यांमुळे

राचन जुलीयनांच्या पाटोपाट कर्वा गिरीश, बा.गी. 🎆 🏗 चलवंत. व बांनीही मराठीत ग्रह्मलस्वनेबे । केम्याचे दिसते, अलिकडे **्री**द्रीत मुरेश भट बांनी केलेली राजना ही सर्वात संक्रिय बाते. मटानी गहालेला **र**ही माणसांच्या मनामनात कंगी बला सावले. स्रोत भट बांच्या सित गाउलेने पुन्हा एकदा गाउल विकास करीना आकृष्ट केले ब रचनेची चळवळ उभी राहिसी.

वाबी इद्यादी ग्राम झाली.

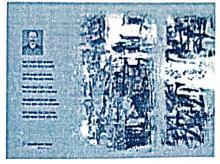
विटा करंटीकर, मोश पहणावकर, बापर आरती प्रभू बांनी वे गडालरचना हो मछुटी बनावर 📝 हुनी घासते, विदांबी 'साटीबा असी वा पारणावकरांची बन्धावर, या जगण्यावर शतदा

प्रेम करावे' या गडालांनी मराठी मने ममुद्ध बनवली, बातूनच वा ग्रहातेच्या प्रांतात मशाफिरी करू बचलाऱ्यांची N PART बाद लागली, इलाही जगाहार, भाऊसाहेब पाटलकर, बचन सराहका, राजेमाहेच कदम, मुकंद राजपंखे, संदीप खरे, बैधव जोशी, ग्छल लेखनात नितीन देशपुख, शरद पनगर (बुलडाणा), सतिश दराडे (बाँड), भरतकुषार बाधमारे (लात्र), अमीत माघ (अकोला), इंद्रजित जगले (बीड), सुधी मळीक (मंचा), गोपाल मापारी (अक्नेता) ही नावे गन्नलेस्वा प्रांतात आं निहित असताना पहाबदास विळ्तात. प्रत्येकाच्या गण्डलेला रंग व हंग बेगळा असून प्रत्येक शेराची जगलबंदी संस्मानीय ठएकी अजी आहे. बाच प्रांतात परमणी बेचीत गांधी विद्यालयात शिसक म्हणून नोकरी करणारे कनी आर्विद सगर हे न्व्यानेच टाखल होत आहेत. स्यांचा गंत्रल माणसांची हा गंत्रलमंग्रह माणमांची' संप्रहाविषयी घोड्नयात पुढीलप्रमाणे सांगता बेर्डल

'लेखणी महारी सदा बेचैन रही सग जिलामा क्येपमारी पेन तारो

ही भविका धेऊन नव्यानेच कवितेच्या प्रांतात प्रवेश करू बपणाऱ्या आविंद सगर बांच्या 'गञ्चल माणसाची' या पहिल्यावहिल्य कारवसंग्रहातून घाणसाच्या जनुमी मनाची दुःखरी बाबू प्रकाशत वेते. बनशक्ती बाचक चळवळ औरंगाबाद ने प्रकाशित केलेल्या वा मचल अर्पणपश्चिमाणं मुळात 'माणुसकीसाठी इटमाऱ्या आणि जगणाऱ्या सर्वाना.. अर्थन केली आहे. या गड़लेख्या संप्रहातून दु:खी, शांबीत, करकरी, कामगार इ. सर्वहारा समाकातील राणमांच्या अख्यांना व क्यथा वेदनांना आलेले हे मध्दश्य आहे. कवी म्हणती, जिज्ञाला पेन क्उलाही असला तरी मला ही समाजातील अस्यस्य जाणीय पिळवटन

टाकने व मी जे लिहितो मान्यासाठी बगावनं आणि विरयान द्यावयं कारण ठरतं. प्रस्तुत काव्यमंत्रह बाबून झाल्यावर मला खालील सूत्ररूप मुद्दे सांगायेसे बाटतात. शेतकरी, कहकरी बर्गाचे अभावप्रस्त प्रगणे मांद्रवाऱ्या गण्जल, प्रेमजाणीबंच्या मद्रास, समकासीन काषदेशंहळातील निष्कीयता ट्रॉबीणाऱ्या धोरणांची अंगलब जावणी व विसंगती दर्शवीणाऱ्या मञ्चल तसेच स्वतः च्या अवाचग्रस काण्याचे ताणेबाणे मांडणाऱ्या गझल है ते मुद्दे होत. पेन

बदलला तरी या सगळ्या गझलेतून बेगारी दुख ही 'दुरितांचे तिमिर जाबी' बाब एका भावनेतृत ओलिबिब

ज्ञान्त हे नाहीन नसते कागवाचर हेवले काक्षित्र कोऱ्या काळजाच मनाच्या

तळाच्या कोप-बादन अलंही अलवार भावना आहे. मेवला जेतकरी कहकरी घान्याच्या विकांचे अर्थुनी सिंचन करतो. तरीही नियतीसभीर इतबल ठरती, तो कविच्या संवेदनगील पनाला काही केल्या स्वस्य बम् देत

भिजविले होतास यी धायात माङ्गा वेच न वाणे आता रसवत माङ्गा

रानाशेनात अस्त्रेरात राषणार रोतकरी. त्याच्या भागातून फुललेला मखा, हा कवीला वैकुठ वा कैरनासापेक्षा पवित्र भासतो. या काळवा आईच्या ऋणातून उतराई च्हाबचे असेल तर स्वाचं एकवं मागर्ज आहे ते प्रत्यात्रे मेन्यानंतरही आपलं शरीर आपल्या मायमातीत पुरलं जावं, एवदा समर्पणाची ओह न्याला च्यापून उपते.

दिवसाहयळ्या' वा संग्रहातील पहिल्याच मञ्चलेत कडी आबिंद सगर यांनी लोकसाही व धर्मनिरपेश भारत देशातील कामदेमंडळ व कार्यकारी मंडळातील बेपवांड. विवेकी माणसंस्या शोणाऱ्या राजवेस कलली. गांधीजीस्या देशातील ही दिसा तरीहें शंदन्ता कयड्यातील नेतंपंडळीचे मुख सफाईदार खोटे बोलणे बामुखे कवीमनाला पडणहे प्रश्न दिस्त येतात. या गद्मलंच्या शेवटी कवी सर्वसामान्यांच्या ज्ञाम्याषर्ल करू

> 'जमेल तिलके बाने अन् त्याने बहचाचे आयुष्याचा श्रोत नि ताला Earnes and

कारण या सर्वहारा समाजाची विता बाहणाम कुणीही वा क्वबच्येत शिद्धक नाही ही खेन कविमनाला बोचते. पण ही सगळी कृतिगृत्य मानवागृती

पित्यांपिक्या भी पडराड होते. तरी गप्प मी' वा ओळीतून सार्वभीव लोकगाही राष्ट्रातील सर्वमामान्य भागसांचे दुबळेपण, त्यांनी मीन पारण

पुस्तक परिक्षण

प्रा.संखाराम बाबाराय कदम, मराठी विभाग, के, रमेश बरपुडकर मी.मं. ७३७८६३६६४६

करण्यामुखे होणाग्रे नितीयून्यांची पडलड कवी रोख् प्राक्त नाही. मतपेट्यांची शहराह. संसदेतील बहबड, यापुळे लॉकगाही वालड होते. येथल्वा सगळ्या याणसांनी आपल्या छातीत अनेक कद उत् जाणारे हुंदके दावून ठेवलेत, तरीही से जीवंत राहत रचास करो पेऊ शकतात ? हा प्रश्न कवीपनाला पडतो. ही अगरीकता:

> 'पोंट बदलले तरी 'प्रगती' बाक मतिमंत गर्मामध्येष प्राचार होते तरी गय्य भी मी अलांच्या शेजारी बस्तीला जेथे हा एक टांग वरचर होते तरी गप्प मी

या ओळीतून अधीक गहिरी होतांना दिसून मेते. वा संग्रहातील गाचांच्या गोपड्या'. 'दिडारे कोटीबा ठिएका', 'कापूस न लागणान्या 'शो'बात्र कुंड्या', 'हदयाच्या भात्यातून बाजणान्य नुसत्या पुरवा', 'एका एका याणमाने अख्या बातीला खाउन टाकणे' बा हाबरद्वपणामुख्डे कवी म्हणती

वेस जर डिजीटल महाक्रांतीय,

तर मग केच्या चाल श्रीय नुसाया ?

दर्गात्रच्या संवेदनाहीन जगणे, नितीमूल्यांची वधिविकाणाच्या प्रक्रियेम्छे बध्यह प्रालेली मने बामुळे कवीला जीवंत प्राण्याचा शोध प्रेण्याची गृहत्र जास्त तिवनेने बाटते, इये कजीला रामाच्या अयोध्येत रावणांचा भानेला दाबार टिमतो. राज झालेरचा झीपडधात्त्रही हिंस लांडग्यांचा बाबर दिसती. वेथल्या 'मल्ला बमलतीत्त्रही त्याला उत्तर गिळानार नसते' तैन्हा लीकजाही देजात गारणाऱ्या माणमांना पार संबीतंत्र्या महाप्याने बन्याच प्रकांची उफल होईल अमे बाटने कारण

> जिस्तीत पार पहली जेवहा आज व्हणे त्यांच्या नेत धालते करमत होते.

उसरे क्टील कारस्यानी नेते व त्यांचे अनुवासी, कार्यकर्ते बांच्याली सद्धायसलत करने म्हणडे नव्या बड्यंत्राला जन्म देणारी ती बाब कवीला बाटत असावे.

या मंग्रहातून मोठ्या पगारदार मुलाबा उघडा बाप कवी न्याहाळती. संस्कतीशी त्राका वालेला काप बाल 'उगण्यालाच लागलेला

'आसवांचे टोळके'. 'नवानकाने बुद्ध सहये', 'बेगडी बाबराची बामडी सोलगे', 'पावलांनी लाख पूळ प्रप्रायणे करणे', 'खंबीरांनी गद्धी धर्र होंगे', 'मूकेचे नागवे फिरणे', 'बंगल्याचे मोठे पोट असूनही धूकेने नगरा बाजवणे', 'घाकरीच्या शिख्या घोषणा...' आदी प्रतिमांमधन कविच्या मनातील खुप काही हरवत जाण्याची अस्त्रस्थता दिसन येते. निसद्न गेल्याच्या भावनेपुळे गावाच्या बदललेल्या अवकळेने, माणमातील पत्रुत्वापुळे कविमनाला यो पहत्वाचे संदर्भ अधीक यह होतात. ही सल, ही भळभळती जलम पेऊरच कवी मग बेचस्या प्रष्ट राजकारणाचे, नातेसंबंधाचे परखड निरीक्षण करती. याणसातील माणुसपण बना होत जातांना पासून संचित मुद्रेने

कितौ जमाना प्रीह जाहला बालपणी हा कुणीच नाही बाल्तपाचे वागत आता पाप धराने अमें कुणी ना उतने येथे याही क्येणी छातीलाही लागत आता

अशा आंळीलून धनातीस प्रसारीला बाट मोध्यकी करून देतो. येथल्या विगतेला तलवारिनीही जाग बेत नाही, म्हणून माणसांना स्रावलीबीही सोबत मिस्टत नाही.

प्रस्तृत संप्रशातील अनेक गञ्चलांप्रधन श्रष्ट राजकीय क्ववस्थेचे बित्रण होर्गाना दिग्न आसे आहे.

'संतद म्हनबे खुला तपाता

निपाला' (पृ.२६)

माशियाय 'उपाशी' (पू.२९), 'पर म्हणाले (पृ.३८) वा कवितामपूनही हे संदर्भ अधिक गड़दरणे व्यक्त होतात. कभी वा लीकशाही राष्ट्रातील कावदेशंडळातील पांदन्ता पोतालातील खाडीचारी हरतकांना कारी प्राप्त शिवारती, तकार करती, गाउँ कारणातील निर्मातीलमा मारणा । ज्या सगळ्या जगण्याता प्रमानित करतांना दिमते ती वेथेच, वाक्षियान मांन ता...?' (पृ.५५) गञ्चलेतील तकार लक्षणीय आहे.

'तू असे कर वा असे किया तमे कर बार मला चन्नाय मू बाड़ी हारे कर

गत्रसंत्व **30** यामारुगा A Metal आगस्या प्रेयसीसोबन मुजगोटी, प्रेमाच्या आगामाना गादी भावनांना व्यक्त केलेले आहे. ग्रेमाची ही ह्युवार मावना 'ओटांचे टमें कर', 'डोड्याम आरमे कर' एवडे बोल्न्सी कवी घांचत नाही तर आयम्यातील परम्लाला मंपव्न तिने आयणास माणूस बनवावे ही आजावादी जाणिवही बेथेच मांडती.

वेथली नाविका सोहून गेलवावा दुःख प्रेसावं सागते, ही बागीव आत मी आमाळ होतो' (वृ. ४४) या गञ्जलंतून व्यक्त होताना दिसते. बेयल्या 'पायमाचा जाळ', 'अत्तराचा गाळ', चेहरा उन्हाळ', 'कोरडासा माळ', भावना चंबाळ', 'का मजा सांभाळ' व शबेटी

तू विचारही नको अन् वागेही वयू मी पुन्हा राताळ होती त् जामाना

ही सलगपने 'ख' कारी जाणीय क नाटमय चलित्राप्रमाणे सगळवा गोष्टींना आपत्यापढे लक्ख करते. तर दसऱ्या एका गञ्जलेत

> भागाता मुख्या स्थीतार वार आहे अंगावर पुना वळणदार पाट आहे सांपाजून चे सखे तोल एक माजा आत या मनाचा दारा नुमाट आहे.

असे आएगाम सायबन घेण्याची विनंती करणारा प्रिषका येथे दिस्न पेती, कारण तिच्याज्यक असच्याने मंडीतही उष्णतेची लाट बेतांना तो अनुपवतो. वा गुज्ञसंख्या जेवटी

> रेकलेम मुओठ नि कोणस्या विधीचे मार्च

या निर्मातमृत्य जेरमपूर या कविनेची प्रतीय प्रेची मास्त्र जाने, या मंग्रहातील प्रियकराला आपस्या प्रिय वयातिगी बीलत असतानाही आपस्य बारनवाचा विमा पढ्न नाही ही वातील जमेची कानू ठाते. 'आवचाही 'ती' गुलाबी जगाता होता' (पू.९०) या गद्धलेलून किग्रणा दुकान हेव त्यांच्या घेटीचे ठालेले टिकाल आहे. वेथे नामनाम बसूर फल आपन्य आवरम्या व्यक्तीला निरस्त पात्रां हाथ एक छंद ब्रह्मेला नायक

'माच परकी, बाप गळका पुग्छटा मेती पर इरिडी हाच माझा 'बराना' होता'

वायनच कपीती नडोजाड होड देत नाही. हीच या प्रेमातील जमेची बाब् ठाते. आव आवडती व्यक्ती आपन्या मोदन नाही नरी निच्यामीयत उपलंख्या मंत्रत्र अद्भवनीनी त्याचे बगले मुर्गंधी करते आहे. ही अस्मत ALT:

गुरुल पोल्डी सांगते यत्र सखेतिन निन्त्राचाम येतो तिचा बाम आता

अज्ञायकारे गण्रलेला तिच्या एकत्वाचे परिवास लाभस्याची कबुली क्यी देतो. इतका एकजीकरणाचा दावला 'गारच्याला आग' (पृ. ५९). 'गालाबरी' (पृ. ५८), 'मेर का मेतंस तू' (पू.६१), 'मखे पाजून नेल्याका' (प्.५७) आदी गन्नलामधूनही ही प्रेमजाणिक स्वतः होते. जनस्ती वाचक चळवळ या टडेटा प्रकारमाने हा संग्रह तयार काताना खार कर चेतनवाची जाणीव आहेच. प्रस्तकाची बांपणी मजबूत असून मजबूर अल्बंत मुस्पर आहे. मुखपुरही निविध रंगांच्या निवचातन उत्तमयने साकारले आहे. आतील मांडगी सुबक एव उटावदार जाली असन पस्तक

हागाळतांना मुलप उछ्ते. मारित्याच्या अरविंद सगर वा नव्या दमाच्या एका कवीची ही नितांतमंदर कविता गन्न राजमांची' नावाने प्रवेश करते आहे. माहित्याचे मर्पत्र जालकार, रसीक गक्क ह्या पहिल्याच सत्रक कविनेचे लाइकोड पुरवतील अगडी आगा बाळगुया शेवटी कवीच्या शब्दातच

> 'केरनांनी पान बार्च. हरव वा पाचाण कार्य तू अमे मोलून जा की, सोमने आसान व्याचे

पुम्तकाचे नाव : ग्याल बागसांची कवी - अर्रावेत सगर प्रकारन : प्रनामी बाचक च्छवड, विगव १४४, तमर्च नगर, औरंगाबाद. र्ष्या वृत्र : १०४ मृत्य : १५० हर

PRINCIPAL Late Ramesh Warpudkar (ACS) College, Sonpeth Dist. Parbhani (MS)

गरेड शक दानी बरियन प्रत्यास्त है उनेची

44 874

proceed press littles when miles of

新年記 は まだら Dis Mint is the setus beforeme the comme me scheld सन्देश स्थ संदूर्णत न क्षान प्रत्यम् ने क्षाने अस THE RIM COL PUR TO THE PER PER के. एकत बन्दुक्स कत्म, बहुमत्य व विद्यान

SAME HAN

-प्रा. मखाग्रम बाबाग्रय फर्नम

E M CA

क्रिया क्रिया के कार्यात्र मिले क्रिया मध्योग्या ולא נוצבי ארשו בוא היהי מים מים מים हा प्रक्रिया साम्ययदाह बायण्यात झाला मान्यय ज्यान, कावंद्र कि संभाव सूत्र इस्तीन क्ष रीग्रहाच्याच्या काम क्रमलेक्या, अधायमान जनक्यान्त्री तम निम्मन मन क्या बद्धा मध्यम् मिन्नक्ष् and with a street course of the street from the erent over and securit on and speeps we exercin ways reader point treats a court which was regarded in the war from the terms action to there uses present stein rape but me after men after मास्य सामा जन्मीय में इन पेनाई। पहास्त्राप्त ब्रास्टि मान प्राथमित मेर्डाक्ष महत्त्र है अन्य तथा enformen app severa rated fora bea

world up a sind framh with man forces events कार्यक्र कामूनी या क्षितामपून चेताना विषये 'केनम' त दायकात्र वास्त्र मान्य अवस्थान्त्र स्वत्र प्राप्त १७९० समा ताब क्षेत्राच्या प्रमानित है ३६५० are fre separate the comparison of your and other with wine or even started a spek MANAGE BETTER OF THE PERSON OF THE PERSON בשל בשלחי כו בלבה לכנה אנינה אתיכיני של has all enclose beloned on speak all mead THE PARTY OF THE PARTY OF THE PARTY AND PARTY. 中中田中田子 trent Att martin

प्रमूप प्रक्रिय का ह मा क्रम्प THE A STATE SHOOTED SING WASHINGTON ed that, state terrested in State निज्य देखायाची प्राप्ताया महत्र कलाता, मर बान्साच्या बद्दीना चेत्रम प्राप्त दालता हा सम्बन्ध there after mount took TILL THE ETC.

and with the project power THE PERSON AND PROPERTY OF THE PERSON AND PE an after de la ve.

इम्बद्धिया एको एक कल्पना क्षेत्रम (व

मलेका प्रका बहारे मंत्र मलेब

अन्याक पार्ड अधिकात असूत्र तो कर्षमाना प्रत्य हर्मन्या क्रीया महत्त्वे दिना, प्रनार्थ प्रिक्रम पत्रमाच्या महीरमधन्त्रे हमस्त हाता हाहे. माख्यान्त्रे ton and the transit territories time to अपी शासकारित का क्षेत्रिय महाभाषा होत Section that A real to where such Which with the the sense with THE PERIOD WITH DICK HAD TO DIVE WHI रूपन तो प्रमासन नवड घरना प्रमा अत्राप प्रमान Her to the A ferral in third purity म्हेंच (मृ. २५) क महिन्द्र क्रिया देखे.

מא נחומני וא מומפשמש מיא אין क्रम, त्रम्ते महत्त्रम प्रमान्त्रोते क्रम STATE OF THE PARTY THE PARTY IN THE REPORT

an upp group exact public and an then & who each the other ways the after second at the spile acted total total cent of 5th for manter than one The to the pin mig men

大學 在 在 在 在 在 在

हमस्यका व. ४ जारी सास्का प्रकास | पुत्तुद्रते पुरित्रिण | काञ्च हम्पाक बन्तु कृत्र मुस् ३ अस, बन्ने क्षत्रेन प्रकास स्थाप हम् opaca erga madin madicha hawan dedi

हमस्या क्षांबादी पास्ता प्राथम tire eperate after des zoe

in excellences piète aft articologist form "Ann' bein and ...

en und ir me and half and fin er er and also, and one territories participant par has pert administration on ou named would be warris character or married the way A county contro ments among the the court participal exception from Man ine that thebases that the rate was स् रक्तरते ते साइने दर मेर्डान्स स्ट्रांगीरे स्था BAN HAN

देश हाई स्तिम कुट्रेया इत्तु क्रांच हो। से नेर्दासाजीत्या मुख्य मुझ पार्टिंग होते प्राप्त प्रज्ञान Agn granti fremit far fade gen राज्यान माना ग्रम् स्पान कर्मन से क्षेत्र अस mitter exacts mente states and the state THE CONTRACT 日本 五日 見 五日

अव्यास क् रम्पानं उस बन्ते स्टिम्बर् माक्र THE THE SHEET WITH THE PARTY नेक्टार अन्यत्ने रात्रत्र दोष्ण करते. पण्डरपन्त Say frein ye some in a solid in big द्या करें हे क्षेत्र स संच्या राज्याताम् अस्त क्ष्यमध्ये अस्य क्षम बंद्रम पान क्षमें, क्षमीन महत्र BEST AND THE BEST OF A SERVICE TO SE 2

एक्ट्रे बरून्सी क्लिक कालब नेन्द्रा गार्थिक हिल्ला force many from graphic of authors safe to the न्यत्र पर प्रोक्राम महत्र काले काले क्षेत्रपुत्र तह पार्थ en casa era esan missa fra estrata (i. t) fixed they been written trained Print a work series treams were

पर्व अने ब्राम्बन अपन्या क्यों प्रयोग प्राप्त प्राप्त प्राप्त प्राप्त

San Rames 1 12

A Mark green and drown arrel 在我 首次在社 医乳 好 医一种 有 wo go est ton fact at con court meneral aska a uses print

मान्त्र देवाच क्रम क्रम क्रम And ten to wear in corne franch

प्टबार एक ज़िका न्याया इन्हर्ने ब्रायक तीपुत्र An Critic survey and streams easter Krath to them sufret elten K

existings of was extent only upon त्त्री त्यञ्च व्यक्ती का मन्त्रमते क्राप्तानी मृत्ये सामेच्या पृत्र मृत्येत मृत्ये प्राप्ति का मन्त्रम CA STATE CHES

ten vela beante.

केर्या स्टब्स्ट क्रिक्स स्टब्स्स स्टब्स **电对几瓦瓦及对下系数** 是 中山村 中山村 大村 大村 中山村 The tree of the property and to make कार्न प्रमेशना होते राज्ये कर्तपार नाक्ष्म प्राचन n free total egy and

क्ष्में क्ष्में क्ष्में स्था है। है कि है कि to any desired the the to core that wenter gra in their bound and

हरना सम्बद्धन न्याची प्रेयमी प्रेर्टन तीष मुख्या निमंत्र प्रमान, निमं हत्ने बार्च स्थान पृष्ठ पहले China an est most city अग्रक्त्या मन्त्रम्यं (मृत्र १५) मित्र क्षेम्म स्य में में मान के कि में के मान करता है। में पर करता Est und territor to west, com part, terri निव ब्याने ब्यान न दियम ब्योग मारामा व्याप मारामा

अन्य या प्राचनाथी अरुद्ध कर्ती मर्गाकामनेत्रा (如 次中本 本中代 () Cafe and of the falls Transfer an Auf Brands THE STATE OF STATE TI HERE

אבווערשנוקו אל איזו ויהו איני היסווע, קיני

क्रक्रमा अन्तर्भ नित्र मन या श्रम् स्टार्क अलि अल्पान स्टोब दर्ग मन्ते

त्तर पर-पास ते मेंत्र पर्यंते क्रम

the little county of meen divinity to also

ज्यक्ता बजी प्रकाश माने बब्दन का बना मन कुना

rese fraction cheech often preside ex on the ordered posts कारण दरमंत्रा इस्तर, जिल्लास है प्राथम (का हो) हुआ रूप रेज के हिम्म हुन THE STATE OF STREET, (TR III) CONTRACTOR AND AN 西班牙 M IN PASSE

क्षेत्रकोत्र स्त्र शिंदन केन्द्रमा क्षेत्रमा स्त्रिका स क संबंधित (के) होते. क्षांट्रिक क्षेत्र कर and the spirit of the spirit first first anne des fine fençan sein ann chies राज्यांची सुत्र रिख्यादेवत राज्याद्वत स्थापेत the enter his parts on address dream forth they have been block they

distributed bedufeters AND THE RESPECT वक्ट काल

क्षांनाम्हात कोन्द्रम्, महत्त्व, महत्त्व प्रतिमाल union apprie and front after to more the end on track recent who हम् वड क्याना त्या के मा तो मिक् हा and the ser ser ser series म्रोजे निर्म को मुट्ट क्षेत्रा क काप्पास्त Assertal parts point pent agent after an and my specialists are

the continue provide given't

हेड का कियारीत सोमाधा ध्या कुमान हो द्रमानिनी दश्मतीय वामा ग्रावेचका ब्रोज स the state of the talk and the

> Comment on the manufacture and राज्यन प्राप्त नाव क्षेत्रम मेर्नु काम HAT SHE FIRMS FARM HIGHE Contracted and a fait

בניור לבה שימים בהכא בנותח הניהו प्रमायक बच्चे ६ विकट् क्यिने क्यांत्र प्रमान पहले पाच THE PARTY SELECTION OF THE PARTY AND

नेही या शास्त्रकताता मंक्त्री प्राप्तते व क्षेत्र पत्ताक अग बर्जा विकास के किया बन्ने क्रम्पन दिन्ते that the side and many property ext क्षि ००। या बांब्रोत बांग्ना सन् मृत 1 Ç.

THE PERSON CHANGE CANADA मान कर कर

Charles Chiefall THE REAL CH SHE

प्रधानकः मन्द्रमस् प्रधानम् मनक्ष्य बि. मोनम् प्रथम अनुन्ति अरेस्ट २०२० म्लक्ष्ये नाथः केशाः (क्रिक्राम्लेख) ति, पत्त्रणी, मी १९७५३८०००४

おの時間

4

PRINCIPAL Late Ramesh Warpudkar (ACS) College, Sonpeth Dist. Parbhani (MS)